

Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.
Iesus Nazarenus
Rex Iudæorum.

Vladimír Liška

TAJEMSTVÍ
JEŽÍŠE
z Nazaretu

ZÁHADY A OTAZNÍKY
ZE ŽIVOTA MESIÁŠE

Vladimír Liška

TAJEMSTVÍ
JEŽÍŠE
z Nazaretu

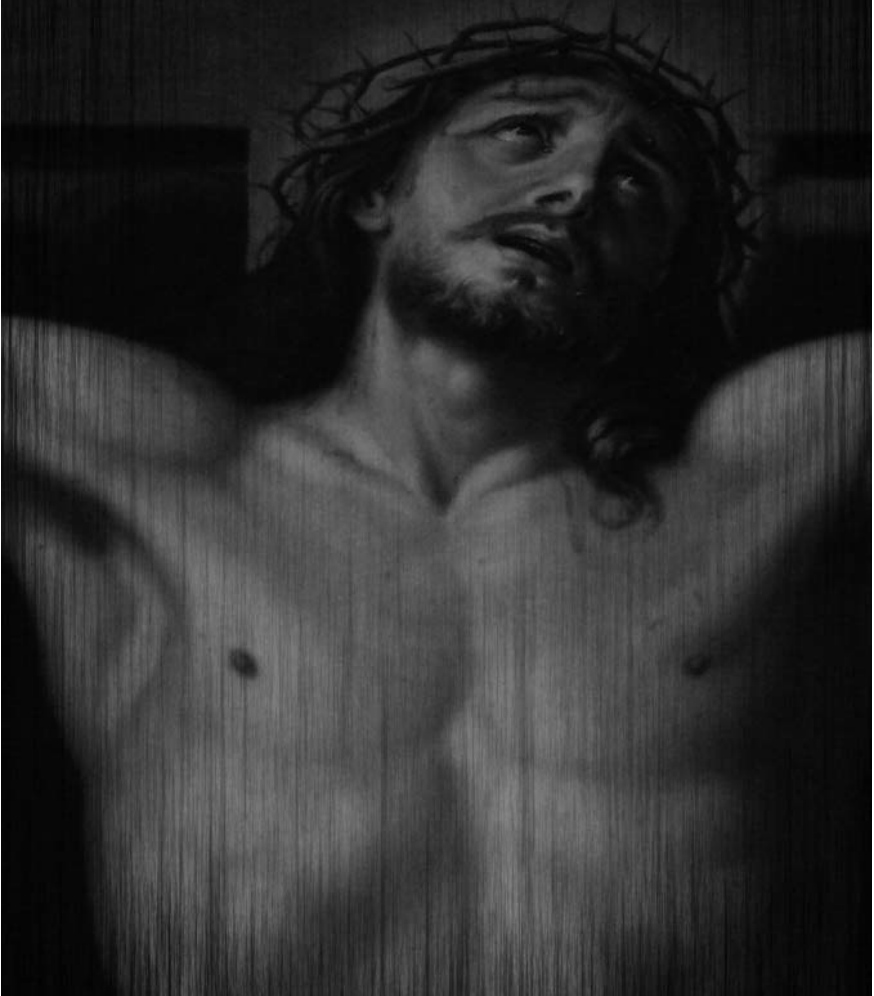
ZÁHADY A OTAZNÍKY
ZE ŽIVOTA MESIÁŠE

© Vladimír Liška, 2000, 2011

© NAKLADATELSTVÍ XYZ, s. r. o., 2011

ISBN 978-80-7388-445-1

ο βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας
Iesus Nazarenus
Rex Iudaeorum.

MOTTO:

„Poslední krok rozumu je poznání, že existuje nekonečně mnoho věcí, které přesahují rozum.“

Blaise PASCAL

Mamince a bratrovi, jenž se vydání této knihy již nedočkal.

OBSAH

PŘEDMLUVA K UPRAVENÉMU A ROZŠÍŘENÉMU VYDÁNÍ	11	
PROLOG	13	
Část první:	Ve světle naděje	
KAPITOLA I.	Na počátku byl Mojžíš	21
KAPITOLA II.	Hledání autenticity	47
KAPITOLA III.	Jak se zrodil Mesiáš?	62
KAPITOLA IV.	Hebrejské temno	70
KAPITOLA V.	Betlémská záhada	81
KAPITOLA VI.	Mesiášský komplot?	102
KAPITOLA VII.	Cesta předurčení	121
KAPITOLA VIII.	Ježíš versus Jan Křtitel	139
KAPITOLA IX.	Zázraky Boží?	156
KAPITOLA X.	Reformy, které měly změnit svět?	172
KAPITOLA XI.	Jidáš – nedoceněný apoštol?	186
Část druhá:	Ve stínu kříže	
KAPITOLA XII.	Proces plný otazníků	205
KAPITOLA XIII.	Podivné ukřižování	224
KAPITOLA XIV.	Tajemství vzkříšení	237
KAPITOLA XV.	Záhadná relikvie	249
KAPITOLA XVI.	A zatmělo se slunce	262
KAPITOLA XVII.	Ježíšův následník?	270
KAPITOLA XVIII.	Ve znamení krucifixu	285
KAPITOLA XIX.	Bylo to „spiknutí“?	293
KAPITOLA XX.	Osudy apoštolů	309
KAPITOLA XXI.	Maří Magdaléna – družka Kristova?	324
KAPITOLA XXII.	Církev vítězná	338
EPILOG		353
Přehled použitých pramenů a literatury		356

PŘEDMLUVA K UPRAVENÉMU A ROZŠÍŘENÉMU VYDÁNÍ

Když v roce 2002 vydalo nakladatelství Fontána poprvé tuto knihu, nebyla některá fakta a poznatky, týkající se životních osudů Ježíše Krista Nazaretského, ještě hlouběji rozpracována, nebo byla jen stručně naznačena. To jsem si stále více uvědomoval během následujících let, kdy jsem Ježíšově osobnosti a studiu nových pramenů i literatury věnoval nadále průběžnou pozornost. Přiměla mě k tomu i skutečnost, že první vydání se setkalo u čtenářů se značným ohlaselem a i na mých přednáškách k tomuto tématu nebyla nouze o živé diskuze.

V tomto novém, rozšířeném vydání jsem se proto pokusil některé aspekty, ale i nové otázky a otazníky kolem Ježíšova života a jeho obrodného učení doplnit a adekvátně revidovat. Kromě toho mezitím došlo ke zveřejnění tzv. Jidášova evangelia, raněkřesťanského spisu, z něhož vyplynuly některé pozoruhodné závěry, týkající se problematiky raného křesťanství i Ježíšova mučednického konce, respektive příčin, které k němu vedly. Rovněž pokračovaly a dodnes pokračují odborné diskuze o historické mnohoznačnosti nejrůznějších církevních zásahů do Ježíšova učení.

Považoval jsem rovněž za nutné doplnit toto nové vydání o některé úvahy nad dobovou rolí i významem Maří Magdalény, která patřila do nejbližšího okruhu Kristových učedníků, ačkoli pozdější křesťanská církev se památku na ni snažila vymazat a vykreslovala ji nesprávně

a účelově jako Ježíšem napravenou hříšnici. Za další důležitý dodatek jsem považoval například i hledání odpovědi na to, co se stalo s Ježíšem po jeho vzkříšení.

Některé kapitoly oproti původní verzi z roku 2002 jsem tedy upravil, ale i rozšířil tak, abych do textu zapracoval co největší množství poznatků a informací buď dříve opomenutých, či zcela nových. Vzhledem k tomu, že v původním vydání byla jen velmi okrajově zdůrazněna dějinná úloha apoštola Pavla z Tarsu jako stěžejního ideologa a zakladatele křesťanské církve, věnoval jsem i jemu a jeho ideovému odkazu mnohem větší pozornost.

Pevně doufám, že se nová, resp. novelizovaná verze setká u čtenářů s pochopením včetně některých úvah spekulativního charakteru, jimž nebylo možné ani žádat se vyhnout. Neboť vezmeme-li v potaz zjištěná nesporná fakta, indicie i spekulace, historická osobnost Ježíše z Nazaretu je bezesporu natolik jedinečnou postavou světových dějin, že i po dvou tisíciletích generuje mnohé palčivé otázky a problémy, volající po zodpovězení a řešení jak ze strany historiků, tak i odborníků na křesťanskou religionistiku.

To naznačil i francouzský historik a spisovatel Gerald Messadié, považovaný za jednoho z vynikajících znalců problematiky historického Ježíše, jenž v roce 2006 napsal: „Ježíšova historie se velmi odlišovala od té, jež byla později šířena a jejíž výklad byl po dvacet století kanonizován pod trestem těžkých sankcí.“

Ve světle soudobých poznatků o Kristově životě a smrti, které mnozí z nás mohou považovat za nonkonformní, nebo snad i za provokativní zjištění, musím i já s tímto výrokiem proslulého francouzského christologa vřele souhlasit, i když nemohu nepřipustit, že to na podstatě Ježíšova převratného duchovního odkazu nic nemění...

Vladimír Liška
jaro–léto 2010

PROLOG

V dějinách naší civilizace bychom nenašli mnoho osobností, jež svým významem spoluurčovaly vývoj lidského společenství na celá tisíciletí dopředu a staly se jeho nadčasovou inspirací pro svůj ideový odkaz, věnovaný budoucnosti. Takoví lidé se rodí velmi vzácně a stávají se velikány většinou až s odstupem času, a to nejen díky všeobecnému uznání, kterého se jim od společnosti dostane.

Jednou ze základních podmínek uchování dlouhodobé lidské paměti na tyto výjimečné postavy dějin, je určitá institucionalizace jejich památky v dobře organizovaných společenských strukturách, díky níž časem nabudou významných mocenských atributů své vlastní existence. A nic nesplňovalo odedávna tuto základní podmínku lépe než instituce náboženské, tj. především církve. Zde spočívá těžiště významu i jedné z nejzáhadnějších osobností lidských dějin – Ježíše Krista Nazaretského.

Ježíšovy autority se dovolávají lidé dodnes. Vyrostl v legendárního zakladatele křesťanství, aniž vůbec tušil, že se jím stane, protože se sám považoval pouze za reformátora židovského náboženství.

Z Ježíšových idejí a myšlenek vyrostlo křesťanské náboženství až později, kdy se Kristovo učení stalo pro jeho nástupce a následovníky základem ideologie, pronikající před téměř dvěma tisíciletími skrze celý tehdejší antický svět, ovládaný římským impériem. Propagátory i nositeli Ježíšova ideového odkazu se staly nejprve raněkřesťanské

sekty, které se v průběhu několika dalších stovek let rozrostly v pevně organizovanou církev, tvořící duchovní i politickou sílu pozdějšího feudálního světa.

Ale fakt, že se Ježíšovy autority i křesťanské věrouky, obsažené v kodifikovaných textech Nového zákona a dalších raněkřesťanských spisech, dovolávali nejen ti, kdo církev navenek reprezentovali, ale i ti, které tatáž církev vylučovala ze svých řad jako kacíře, tedy už sám tento fakt svědčí o tom, že zde nebylo cosi v pořádku. Je to vlastně nejpřesvědčivější důkaz toho, že názory na Ježíšovy skutky, na jeho bohatý myšlenkový odkaz a vůbec celý jeho životní osud byly v průběhu dějin chápány mnohoznačně či – možná lépe řečeno – nejednoznačně. Dokonce i snahy vrcholných církevních představitelů o sjednocení těchto názorů v autoritářsky působící dogmata nebyly všemi příslušníky křesťanského kléru přijímány bez výhrad.

Ve jménu těchto dogmat se církev, dovolávající se Krista, dopouštěla otevřeného i skrytého teroru ve snaze potlačovat jakýkoli projev svobodného, nezávislého myšlení. Přitom zapoměla, že právě Ježíš byl příkladem myšlenkové nezávislosti a svobody ducha, a že to byl také hlavní důvod, proč skončil jako rouhač a velezrádce mučednickou smrtí na kříži.

O kazateli a reformátorovi z Nazaretu byly napsány stovky učených traktátů, odborných studií, ale nechyběla ani beletristická zpracování jeho života. Jenomže autoři těchto textů a knih se již většinou nedokázali zbavit onoho teologického pojmání Ježíšovy osoby, které z něj učinilo legendu o bohočlověku, jenž konal zázraky. Ježíš se tak stal nadlidskou, božskou osobou, charakterizovanou francouzským orientalistou Ernestem Renanem slovy: „Ježíš je největším náboženským géniem, jaký kdy žil. Jeho krása je věčná a jeho království nikdy neskončí. Ježíš je v každém ohledu nekonečný a s ničím nesrovnatelný. Celé dějiny by byly bez něho nepochopitelné.“

S podobnými názory lze v mnohém polemizovat. Právě uvedená citace je příkladem toho, že se stále neumíme oprostít od teologického, mýtického obrazu Ježíše, poněvadž ti, kdo o něm psali, patřili zpravidla buď do okruhu věřících křesťanů, nebo přímo kněžstva. A naopak nemálo děl ateistických autorů se zaměřovalo na jinou krajnost, kterou bylo popírání Ježíšovy historické věrohodnosti i snižování jeho významu.

Už v minulosti mnozí z těch, kdo nerespektovali tradiční církevní pojetí Krista jako Syna Božího, ztratili dokonce svá místa na vědeckých i akademických postech. Již citovaný Ernest Renan mezi ně patřil také, protože ve svých pracích vystupoval kriticky vůči některým církevním dogmatům.

Nynější křesťanský fundamentalismus i sektářství dál setrvávají na pozicích ortodoxních obránců víry i teologických dogmat, vytvářejících se v průběhu dlouhých věků, jež od Ježíšova ukřižování uplynuly. Tito soudobí ochránci pravé víry působí veřejně i skrytě a mají dosud značný vliv v ekonomických i politických strukturách moci.

Některé sektářské kruhy, jež se dovolávají Krista, v něm vidí symbol personifikovaného Dobra jako protipólu Zla a zároveň i nesmiřitelného bojovníka proti Satanovi, jenž všechny zlé síly reprezentuje. V jejich pojetí je Ježíš jako Syn Boží věčným Světlem a Satan věčnou Temnotou. Avšak tyto principiální kategorie jsou ve skutečnosti v našem bytí určovány námi samotnými! Teologizující přístupy bohužel vytvořily jakýsi pevný krunýř, za nímž je ukryta pravda, stojící ale podle všeho někde úplně jinde.

Byly i pokusy dokázat, že Ježíš je ve skutečnosti jen vykonstruovaný mýtus raných křesťanů. Už starořímský historik Tacitus tvrdil, že křesťanství je jen „zhoubná pověra, která byla dočasně potlačena a opět vypukla a rozšířila se nejenom v Judsku“. Podobné krajní názory o tom, že Ježíš vlastně fyzicky nikdy neexistoval, jsou ale stejně

pochybné jako trvající teologické tendence dokazovat jeho bohočlovčí či božskou podstatu (dogma o trojjedinosti Boží).

Zásadní otázky pravdy o Ježíšovi se opírají o čtyři novozákonní evangelijní texty (evangelia sv. Matouše, Marka, Lukáše a Jana). Přitom je dostatečně prokázáno, že tato novozákonní evangelia prošla řadou textových úprav, než byla kodifikována do podoby, v níž je známe dnes. Navíc existují i zlomky evangelí jiných, o nichž mezi většinou křesťanských věřících donedávna existovalo jen velice chabé, nebo vůbec žádné povědomí (například tzv. apokryfní evangelia sv. Tomáše, Petra, Mariino evangelium, Jidášovo evangelium a další), protože tyto raněkřesťanské spisy byly církví už kdysi dávno prohlášeny za kacířské a bylo zakázáno je zahrnout do novozákonních biblických textů. Některá apokryfní evangelia totiž přinášejí o Ježíšovi řadu pozoruhodných informací, které nebyly v souladu s církevní dogmatikou.

Proto jsou čtyři biblická evangelia věřícími křesťany i nadále považována za hlavní autentická historická svědectví o Ježíšově existenci, zatímco pozdější Skutky apoštolské a Listy sv. Pavla z Tarsu jsou už novozákonní spisy s výrazně teologickým charakterem, v nichž se z Ježíše člověka stává bohočlověk s nadpozemskou autoritou.

Je to pojetí, které se stalo nejen základním kamenem křesťanské věrouky a liturgie, ale i samotné církevní organizace, kterou sv. Pavel začal budovat. Ježíšova církev neexistovala, její založení neměl totiž Kristus v úmyslu, a tak vznikla Pavlova církev. Ideový odkaz paulinismu je také dodnes hlavní součástí katolické dogmatiky.

Zásluhou úprav novozákonních evangelí i neexistence jejich původních předloh bychom mohli tvrdit, že pravda o historickém Ježíšovi z Nazaretu nám zůstane navždy neznámá, nepochopená a může ji nahradit (a také v podstatě nahrazuje) pouze víra. A přece tomu tak není.

Během více než desetiletého studia biblických textů i řady děl o Ježíšově osobnosti jsem často narážel na rozpory, ale i skryté souvislosti, jež měly s tradičními teologickými výklady málo společného,

nebo zde existovaly spojitosti jen velmi vzdálené. Postupně přede mnou vyvstával obraz úplně jiného Ježíše, i když jsem zároveň dospěl k přesvědčení, že teologická legendistika o jeho osobě je sice matoucí, ale přece jen obsahuje stopy pravdy v indiciích, jež jsou dnes už sotva postřehnutelné.

Ve světle těchto indicií před námi vyvstává Ježíš opět jen jako člověk a zároveň zcela nesporně i jako výjimečná osobnost. A docela určitě ho nelze považovat za tvůrce nějakého nového náboženství, ale pouze za reformátora tradičního židovského Zákona. Tvůrcem křesťanství se Ježíš stal až díky svým nástupcům, kteří ho za jeho zakladatele prohlásili a koncipovali sami křesťanství do podoby těch doktrín, které dnes známe, přijímáme a někdy mylně považujeme za objektivní.

Nad Ježíšem z Nazaretu se ve skutečnosti vznáší pořád spousta nevyřešených otazníků, což určitě povede i v budoucnu ke snahám po jejich řešení. Je ovšem nesporné, že Ježíš byl vysoce charizmatickou postavou dějin a nepochybně byl nadán i schopnostmi, které bychom dnes mohli označit za paranormální. Byl mimořádný krom jiného i tím, že pravděpodobně přežil své vlastní ukřižování, což ale ještě zdaleka neznamená, že přežil svou smrt tak, jak to pozdější křesťanské církve začaly hlásat.

Tato kniha si neklade za cíl odhalit celou pravdu kolem Ježíše Krista pod nánosem dosavadních tradicionalistických teologických výkladů. Ale možná se tu a tam této pravdy přece jen dotkne, poněvadž je to kniha o takovém Ježíši, jakého dosud málo známe. Její skutečný smysl spočívá v tom, představit ho jako jednoho z nás. Jako muže pochybujícího i váhajícího, jindy zase velice kategorického. Ale především jako člověka, který byl dlouhodobě a cíleně připravován na své krátké, avšak historicky velevýznamné vystoupení, jež z něj posléze učinilo legendu všech legend.

Jsem hluboce přesvědčen, že Ježíš z Nazaretu byl veden jasným a předem daným plánem i posláním, jehož cíl a smysl jeho nepřátelé

velmi dobře odhadli, a proto ho vydali na smrt. Nebyla ale i tato smrt ve skutečnosti součástí onoho plánu, který Ježíš realizoval? A kdo stál v takovém případě za tímto plánem v pozadí? I to jsou otázky, na které se tato kniha snaží odpovědět.

Historický Ježíš z Nazaretu zůstává mužem se záhadnou minulostí. A tohle tajemství mu dosud nebylo vyrváno. Pokud víme, on sám nikdy nic nenapsal. Ale je nanejvýš pravděpodobné, že psát při své pozoruhodné kazatelské invenci uměl. Byla snad tabuizace psaného slova součástí jeho role? A pokud ano, proč?

Musím ovšem přiznat, že mnohdy nebylo možné ubránit se jistým spekulacím. A musím konstatovat, že ne vždy jsou v souladu se známými výklady Ježíšových osudů. Proto zůstane obsah této knihy v mnohém kontroverzní. Avšak bude-li tato kontroverznost sloužit k hlubšímu zamyšlení nad jednou z největších postav dějin naší civilizace a povede-li čtenáře k přesvědčení, že ne vše, co se dosud považuje za nezpochybnitelnou pravdu, touto pravdou také je, pak tato kniha možná opravdu naplní mé původní předsevzetí. Totiž přiblížit Ježíše Krista Nazaretského, tohoto židovského kazatele a reformátora, nám všem způsobem, který je možná poněkud netradiční, ale zároveň, jak doufám, i srozumitelný.

V tomto novelizovaném textu jsem při citacích ze Starého a Nového zákona použil Bibli podle kralického vydání z roku 1613 tak, aby došlo k sjednocení uvedených biblických výroků, které v předchozím vydání této knihy pocházely i z jiných biblických textů. Číselné odkazy na tyto citace jsou rovněž přejaty z uvedené Bible, kdy první číslo znamená kapitolu, druhé pak odstavec uváděné kapitoly (např. Matoušovo evangelium 2,5). Věřím, že i přes jistou archaičnost budou tyto sjednocující úpravy pro současného čtenáře srozumitelné a pomohou k bližší orientaci v celém tématu.

V. L.

ČÁST PRVNÍ

VE SVĚTLE NADĚJE

„Já jsem světlo světa. Kdož mne následuje, nebude choditi v temnostech, ale bude míti světlo života.“

Ježíš z Nazaretu

KAPITOLA I.

Na počátku byl Mojžíš

Starozákonní biblický Mojžíš patří, podobně jako mnohem pozdější Ježíš Kristus Nazaretský, mezi nejzáhadnější postavy světových dějin. Mojžíš (neboli Mose, což znamená „zplozen Bohem“ – pozn. aut.) je zároveň považován za významného proroka nejen v židovském (judaistickém), ale též v islámském a křesťanském náboženském okruhu. Autentičnost tohoto, v mnohém dosud tajemného vůdce starověkých Hebrejců potvrzuje především Pentateuch, pět knih Mojžíšových, které jsou nedílnou a velmi podstatnou součástí Bible, respektive Starého zákona. Tyto spisy také tvoří židovskou Tóru, obsahující zároveň i mnohé základní věroučné předpisy, jež jsou dodnes součástí judaistického náboženství.

Mojžíšovy autority se při svém obrodném reformismu dovolával často i Ježíš z Nazaretu, a je proto zcela přirozené, věnovat postavě tohoto tajemného muže, považovaného za zakladatele judaismu, pozornost hned v začátku. I když římský historik židovského původu Josephus Flavius (37–100 n. l.) tvrdil, že Pentateuch jsou spisy, které sepsal Mojžíš osobně, dnešní biblisté se přiklánějí k názoru, že vznikaly postupně a jsou dílem mnoha autorů až po Mojžíšově smrti. Přesto nelze vyloučit, že alespoň některé části Pentateuchu (zejména pak Exodus – pozn. aut.) byly napsány skutečně Mojžíšem.

Mojžíšovo Desatero je dodnes základním věroučným kánonom jak pro Židy, tak křesťany.

O obrovském významu této legendární starozákonní osobnosti pro židovský národ a jeho kulturu svědčí tato tři zásadní fakta:

1) Velikonoce, největší náboženský svátek Židů (svátek Pesach – pozn. aut.), jsou – na rozdíl od křesťanů – dodnes slaveny na počest

jedné z nejvýznamnějších událostí dějin starověkých Hebrejců, kterou bylo vyvedení židovského etnika z egyptského zajetí. Mojžíš v tomto exodu sehrál roli vůdce a během útěku z Egypta několikrát zázračně zachránil své souvěrce od jisté smrti. Mojžíš tedy konal zázraky podobně jako později i Ježíš, neboť oba byli podle biblické tradice v přímém spojení s Bohem, jenž je touto zázračnou mocí obdařil.

2) Mojžíšovy knihy se staly základem pozdějšího židovského zákonodárství a judaistických náboženských předpisů – tj. Zákona, jehož výklady se většinou opíraly právě o texty Pentateuchu.

3) Podle všech starých zpráv se Mojžíš dokonce osobně setkal s židovským Bohem a přinesl od něho Desatero božích přikázání, jež sloužilo Hebrejcům za základní etický, právní a věroučný kánon, který bezvýhradně přijal i Ježíš z Nazaretu a pozdější křesťanství.

Nemůže být proto pochyb o tom, že Mojžíš v dochovaných legendách vystupuje jako zcela výjimečná osobnost, kterou až o téměř třináct století později zastínila teprve osoba Ježíšova. A nejen to. S Mojžíšem je spojen i bezpočet zázračných událostí, což je ovšem zcela normální, protože postavy, jež nakonec vstupují do legend a mýtů, jsou vždy opředené zázračnými skutky, aby se zdůraznila jejich velikost. Mojžíš je proto počátkem, jistým předobrazem Ježíše z Nazaretu, ačkoli oba žili v jiné době a také jejich životní osudy byly úplně rozdílné.

Něco je však přece jen spojuje. Byli židovskými náboženskými mysliteli, oba konali zázraky, o nichž bude v této knize dále ještě řeč, a oba vstoupili do dějin jako legendární postavy božích vyvolenců.

Mojžíšův příběh začíná vlastně už několik století před jeho narozením. Někdy kolem roku 1786 př. n. l. se Egypt stal kořistí Hyksósů, kočovného lidu asijského původu, žijícího někde na severovýchod od egyptské říše. S jejich příchodem skončila staroegyptská tzv. Střední říše a byla nastolena dočasná vláda cizáckých panovníků. Egypt, který tenkrát patřil k nejmocnějším i nejstarším starověkým mocnostem,

lákal svým bohatstvím a starobytlou kulturou i jiné okolní národy, jež se k bojovným Hyksósum přidávaly a pomáhaly jim plnit nilskou deltu s jejími bohatými městy i chrámy.

Tehdy se pravděpodobně dostali do Egypta i Hebrejci, kteří se usadili na jihu, v nejúrodnějším místě Horního Egypta. Jeden z hebrejských předáků, v Bibli nesoucí jméno Josef, se tenkrát stal významným hodnostářem na dvoře blíže neurčeného hyksóského faraona (z historických analů víme bezpečně o šesti egyptských vládcích hyksóského původu – pozn. aut.). Zdá se, že Hebrejci zcela otevřeně spolupracovali s hyksóskými okupanty.

Nadvláda Hyksósum v Egyptě trvala nejméně 150 let. Nakonec proti nim vypuklo v Horním Egyptě povstání za obnovu samostatného egyptského království a cizácká moc padla.

Konečného vítězství nad těmito dobyvateli dosáhl faraon Ahmóse I. (vládl cca 1550–1525 př. n. l.), zakladatel nové 18. dynastie domácích králů. Jím také začala éra tzv. Nové říše, která Egyptu přinesla nejznámější vládce této pozoruhodné starověké civilizace – náboženského reformátora Achnatona, Tutanchamóna či proslulého válečníka a megalomana Ramsese II. (Ramesse II.). A právě do období Ramsesova panování (vládl cca 1294–1234 př. n. l.) má spadat i příběh o Mojžíšovi.

Určení přesné datace vymezující vládu tohoto panovníka egyptské Nové říše vlády je ovšem i mezi egyptology problémem, protože v odborné literatuře se data, určující dobu panování jednotlivých faraonů, neustále mění. Tak například v nedávno vydaném speciálu časopisu „Epocha“ autora Jana Bauera, je období vlády Ramsese II. udáváno letopočtem 1279–1213 př. n. l. Další odchylku v této dataci lze zaznamenat i v knize Philippa Vandenbergga „Ramses Veliký“ a tak bychom mohli pokračovat. Tyto rozdíly logicky brání i určení přesnější datace Mojžíšovy existence i židovského exodu z Egypta, jenž je spojen s jeho jménem.

V časech panování Ramsese II. se z Hebrejců, usadivších se na jihu země, stali otroci. Tento faraon se zřejmě rozpomněl na židovské kolaborantství s dřívějšími nepřáteli Egypta. V poměrně početném cizím etniku na území své říše pravděpodobně spatřoval neustálé potenciální nebezpečí pro případ, že by došlo k dalším válkám, které Ramses II. (později zvaný Veliký – pozn. aut.) chystal. Co kdyby mu tito usedlí cizáci vpadli do zad?

Faraon v Hebrejcích rozhodně neshledával loajální spojence, a proto je nakonec přikázal zotročit. Z Ramsesova pohledu představovali levnou pracovní sílu, kterou potřeboval pro realizaci svých velikášských stavebních plánů. Nic na tom nemohla změnit ani skutečnost, že se Hebrejci předtím významně podíleli na rozvoji egyptského obchodu a řemesel. Egyptský vladař je považoval za cizáckou pátou kolonu, které nevěřil, poněvadž vytrvale odmítala přijmout egyptské náboženství a vyznávala svého jediného Boha. Egypt měl ještě v živé paměti pokus faraona Achnatona o nastolení podobného jednobohského kultu, jenž byl po jeho smrti prohlášen za kacírský (kult boha slunečního kotouče Atona – pozn. aut.), a i proto se Ramsesovi II. zdáli židovští osadníci podezřelí.

A tak došlo ke genocidě. Králova vojska vtrhla do židovské enklávy v Gosenu, obsadila ji a donutila Hebrejce k otročké práci. Z židovského obyvatelstva se stala rázem bezprávná masa a po dobytí Sýrie a části Palestiny Ramsesovými vojsky se Židé v Egyptě ocitli v okupačním sevření bez naděje na únik.

Právě do této doby se narodil Mojžíš. Legenda sice říká, že byl nalezenec a před jistou smrtí ho jako mimino zachránila faraonova dcera. Tento mýtus je ale zřejmě jen smyšlenkou. Ze zmínek v Bibli vyplývá, že Mojžíš měl bratra Arona, který se později stal židovským veleknězem. Z toho lze usoudit, že Mojžíš pocházel z nějaké významnější židovské rodiny některého z hebrejských předáků.

Tehdy bývalo zvykem orientálních despotů brát si jako rukojmí syny a dcery potenciálních protivníků na výchovu ke svým dvorům. Tím byl paralyzován eventuální odpor proti vládnoucím egyptským kastám.

Není vyloučeno, že i u Mojžíše to byl právě tento případ. Syn významného židovského předáka byl od malička vychováván na faraonově dvoře. Snad i proto, aby z něho později mohli udělat povolného vládce Hebrejců.

Ve Starém zákoně se hovoří o tom, že faraon nařídil povraždit všechny malé židovské děti. Mojžíšova matka však své dítě pustila v košíku po Nilu, aby svého synka zachránila. V rákosí ho pak našla faraonova dcera a přijala nalezené miminko za své. Od této chvíle prý byl Mojžíš vychováván jako urozený Egyptan a o svém skutečném původu se dozvěděl až v dospělosti. Tolik legenda...

Motiv vyvraždění malých dětí se nám později objevuje i v novozákonných evangeliích, kdy král Herodes nařídil pobít všechny malé děti v Betlémě z obavy kvůli Ježíšovu narození. Jak si ale ještě ukážeme, tento zločin se ve skutečnosti zřejmě nikdy nestal...

V Mojžíšově případě je problém v tom, že se odborníci nemohou dodnes shodnout na tom, kdy k jeho narození vlastně došlo. Někteří soudí, že to bylo už na sklonku vlády Ramsesova otce, faraona Setchiho I. (vládl cca 1290–1279 př. n. l.). Jiní se přiklánějí k názoru, že tehdy již vládl Ramses II. (1279–1213 př. n. l.).

Stejně tak je nejasné, kdy došlo k odchodu Hebrejců z Egypta pod Mojžíšovým vedením. Někteří badatelé soudí, že se tak stalo ještě za Ramsesova panování, jiní (např. vynikající polský biblista Zenon Kosidowski) se přiklánějí k tomu, že se tento pochod uskutečnil až za vlády Ramsesova nástupce Merenptaha (vládl cca 1213–1203 př. n. l.).

Pokud tyto hypotézy spojíme dohromady, pak k egyptským událostem, jež jsou ve Starém zákoně spojovány s Mojžíšovým jménem, došlo za panování uvedených 3 faraonů (Setchiho I., Ramsese II. a Merenptaha), někdy mezi léty 1290–1203 př. n. l.

Faktem zůstává, že egyptský panovník chtěl možná Mojžíše udělat svým místodržícím právě v židovské enklávě. Snad kalkuloval s tím, že židovský odrodilec snáze uklidní nepokojné Hebrejce. Ti totiž tvořili v Gosenu i nadále velmi uzavřené společenství se svými vlastními zvyky a náboženstvím a vytrvale odmítali podřídit se kultu zbožných faraonů, i když část Hebrejců jiné staroegyptské kultury uznávala. Žili zde již příliš dlouho a na víru svých předků pomalu zapomínali.

Podle Exodu Mojžíš nakonec zabil jednoho z egyptských dozorců a z obav před trestem smrti, jenž mu v tomto případě hrozil, uprchl. Trasu svého útěku měl možná předem naplánovanou a zdá se, že tehdy se poprvé osobně seznámil s prostředím, kudy později vyvedl své souvěrce z egyptského zajetí.

Jenomže narážíme na řadu nejasností. Kdyby měl při faraonově dvoře Mojžíš tak význačné postavení, jak tvrdí dávná starozákonní legenda, je s podivem, že by Mojžíšovi za vraždu obyčejného egyptského dozorce hrozil trest smrti. Kdyby se takového zločinu dopustil královský princ nebo nějaký význačný rodilý Egyptan, prošel by takový incident zřejmě bez větších následků. Faraonova tvrdá reakce však nepřímě svědčí o tom, že Mojžíš nemohl být nikdy na královském dvoře považován za jeho plnoprávného člena, ale spíše jen za trpěného příslušníka, o jehož židovském původu se vědělo.

Mojžíšova role při faraonově dvoře je tak záhadou, s níž se historikové nedokázali dodnes uspokojivě vypořádat. Samotný trest smrti za zabití nevýznamného královského úředníčka byl něčím naprosto ojedinělým, zvláště pokud bychom měli věřit tomu, že měl Mojžíš na faraonově dvoře význačnější postavení. Něco tu zkrátka nehraje...

Mnohem pravděpodobnější se proto jeví možnost, že se Mojžíš od královského dvora zcela svévolně vzdálil a v době, kdy zabil egyptského dozorce, byl v Gosenu již na útěku. Ale proč by utíkal?

Důvodů může být mnoho. Kupříkladu ten, že se mohl stát obětí nějakých dvorských intrik, namířených proti vládnoucímu králi,

v tomto případě možná Setchimu I. Je totiž známo, že na sklonku svého života vládl Setchi I. Egyptu společně se svým synem Ramsemem, kterého jmenoval spoluvladařem. Nelze proto vyloučit ani to, že ambiciózní následník Ramses si přál otcovo sesazení a připravoval proti němu spiknutí.

Mohl však být Mojžíš jeho součástí? Tato domněnka není vyloučena. Mojžíš a Ramses byli vrstevníci. Oba byli mladí a prý se i přátelili. Co když princ Ramses vyslal Mojžíše do Gosenu s tím, aby zde vyvolal mezi Hebrejci nepokoje proti Setchimu I.? Taková komplikace by pak následníkovi umožňovala snadněji se ujmout svrchované moci nad Egyptem. Stačilo by obvinění stárnoucího a nemocného Setchiho z neschopnosti, nebo se přinejmenším dalo počítat s tím, že Ramses bude pověřen řešením situace a jeho mocenská prestiž vzroste.

Jenomže komplot byl zřejmě prozrazen a za jeho hlavního strůjce mohl být označen právě Mojžíš, který toho opravdu mohl hodně vědět a navíc se začínal hlásit ke svému židovství. Byl však včas varován a rozhodl se v Gosenu mezi Hebrejci skrýt a poté uprchnout před faraonovou pomstou z Egypta.

Spekulovat se dá jistě o čemkoli, ale nejspíše se bezesporu zdá být domněnka, že Mojžíš v Gosenu před svým exilem nepobýval z nějakého faraonova pověření, nýbrž jako uprchlík. Což by také vysvětlovalo, proč ho chtěl dát Setchi I. popravít. Zabití egyptského dozorce by v tomto případě bylo už jen přitěžující okolností. Nelze proto vyloučit, že se Mojžíš stal opravdu součástí nějakého mocenského boje či dvorských intrik, jež ho donutily faraonův dvůr opustit z obav o vlastní život.

V exilu pak pobyl desítky let, dokonce se i oženil s dcerou beduínského knížete Jetry, ale po celou tu dobu s egyptskými Židy udržoval tajné spojení. Ramses II. nakonec Mojžíše zbavil obvinění z vraždy a plně ho rehabilitoval. Vyhnanec se nyní mohl do Egypta bez obav vrátit a usadil se v Gosenu mezi svými souvěrci. Aron se tam mezitím

stal představeným židovské náboženské obce a ve spolupráci se svým navrátilým bratrem začal organizovat akci, směřující k pokojnému odchodu Hebrejců z Egypta, nebo k jejich vzpouře za týmž cílem.

Možnému úspěchu napomáhala i mezinárodněpolitická situace Egypta. Ze západu začínali útočit Libyjci, od východu tzv. mořské národy. Pro faraona možná vzpoura Židů představovala za těchto podmínek smrtelné nebezpečí a poněvadž neměl dost sil k potlačení případné židovské revolty, dal nakonec přednost vyjednávání o podmínkách odchodu Hebrejců ze země.

Jedno bylo jasné. Éra otroctví pro Židy skončila. Nyní jim šlo o to, aby mohli odejít z Egypta zpět do své staré vlasti v Palestině, odkud před stovkami let jejich předkové přišli.

Biblické líčení židovského exodu mělo vyvolat dojem, že k němu došlo ze strany Hebrejců pokojnou cestou. To je samozřejmě diskutabilní, vždyť víme, že v průběhu jejich dlouhé cesty na Sinaj došlo k celé řadě ozbrojených konfliktů. Z toho nutně plyne závěr, že museli z Egypta odcházet ozbrojeni. Je takřka nemyslitelné, že by se k takovému dlouhému putování nehostinnými kraji odhodlali bez ochrany.

Proto jsou vyslovovány domněnky, že se ve skutečnosti Hebrejci v Horním Egyptě vzbouřili. Povstání připravovali řadu let a zmocnili se i některých pokladů, které Egypťanům uloupili, aby měli z čeho finančně zajistit budoucí dlouhou cestu. V 2. knize Mojžíšově o tom čteme následující řádky: „A Hospodin dal milost lidu před očima Egyptských, takže půjčovali jim. I obloupili Egyptské...“ (Exodus, čili 2. kniha Mojžíšova 12, 36). Byl vůdcem židovských povstalců právě Mojžíš? Není to vyloučeno...

Starý zákon však líčí celou záležitost jinak. Hebrejci se rozhodli s faraonem vyjednávat o svém odchodu ze země. To znamená, že egyptský vladař s nimi jednal jako rovný s rovným, což je naprosto neobvyklé, vždyť za Ramsese II. nebyli Hebrejci nikým jiným než pouhými otroky. Že by k nim tento faraon najednou tak radikálně změnil svůj přístup?

To se zdá být velmi nepravděpodobné. Ramses II. „Veliký“ totiž patří do plejády velmi význačných egyptských králů a zároveň velice schopných a vítězných válečníků. Megaloman, který si zakládal na panovnickém absolutismu. Člověk, považovaný za vtělené božstvo, který navíc byl egyptským vladařem tak dlouho, až se stal živoucí legendou.

Ze Starého zákona víme, že egyptský faraon při jednáních s Hebrejci taktizoval. Neměl je vůbec v úmyslu z otrockého zajetí propustit, vždyť v nastalém válečném ohrožení, kdy se Egypt bránil útokům z několika stran, potřeboval každou pracovní sílu. Na druhé straně musíme přiznat, že král na požadavky Hebrejců nereagoval silou, ale volil diplomacii, což k velikášskému Ramsesovi II. příliš nesedí.

Zřejmě i to bylo důvodem k tomu, proč se někteří biblisté přiklání něli a přiklánějí dodnes k hypotéze, že faraon, s nímž Mojžíš jednal o propuštění Hebrejců z egyptského otroctví (nebo se též mluví o zajetí – pozn. aut.), nebyl Ramses II., ale jeho méně významnější nástupce Merenptah. To je dost přijatelná představa i přes tvrzení jiných odborníků (např. Philippa Vandenberg), kteří nadále preferují variantu, že k událostem kolem židovského exodu došlo za Ramsese II. Máme tedy na výběr, která z těchto dvou hypotéz je blíže historické pravdě...

Mojžíš, který se vrátil z emigrace, se nakonec stal jedním z vůdčích vyjednávačů. Je zřejmé, že i pro Merenptaha byl starý Mojžíšův zločin již promlčen. Před novým egyptským vladařem stál již starý muž, který vystupoval nejen rozvážně, ale i sebevědomě a vyzařovalo z něj osobité charisma. Ze starozákonního líčení lze vysledovat, že faraon jednal s Mojžíšem jako rovný s rovným!

To je jistě zářezující, vždyť egyptský panovník mohl kupříkladu nechat hebrejské vyjednávače zatknout, uvěznit, či dokonce popravit. Jenomže právě to zřejmě udělat nemohl. Mojžíšovo případné zatčení by docela jistě vyvolalo hebrejskou vzpouru, kterou si faraon kvůli

válkám, jež vedl, nepřál. Musel si spočítat, že na potlačení takového povstání nemá k dispozici potřebné vojenské síly. Prioritou byla obrana Egypta před cizími nájezdy zvenčí a židovské povstání, jímž mu Hebrejci hrozili, by způsobilo v zemi takový chaos, že by válečná porážka Egypta byla nevyhnutelná.

Mojžíš měl jako hlavní vyjednávač mezi svými souvěrci obrovskou autoritu. Uvnitř židovského společenství již dlouho kolovaly zvěsti o tom, že právě on byl samotným Bohem vyvolen k tomu, aby vrátil svému lidu svobodu a odvedl ho do země dávných předků. Víme, že tuto zvěst rozšiřoval sám Mojžíš za přispění svého bratra Arona, jenž se mezitím stal židovským veleknězem.

Dostáváme se tak k problematice Mojžíšových zázračných skutků, které, podobně jako později Ježíš, konal podle Bible za přímé podpory Boha. Egypt postihlo tenkrát deset „božích ran“, které na faraona seslal Mojžíš s Aronem, aby neoblomného egyptského krále donutili k dobrovolnému propuštění jejich národa. Zázraky, na něž v nejednom případě moderní věda už našla přijatelné odpovědi...

Jednou z prvních „ran egyptských“ byla zázračná přeměna vody Nilu v krev, což mělo za následek neúrodu a nemoci: „I obráceny jsou všechny vody, kteréž byly v řece, v krev,“ píše se v Exodu (7, 20). Byl to však doopravdy zázrak, nebo se jednalo o nějaký vzácný přírodní úkaz?

Ať už to bylo jakkoli, jedno ze Starého zákona víme. Mojžíš tuto katastrofickou událost předpověděl včas, a proto byla celá záležitost považována za Boží zázrak. Samozřejmě, že v tomto případě v neprospěch Egyptanů.

Pro úplnost je však nutno dodat, že s jevem, kdy se voda mění v „krev“, se můžeme setkat i dnes. Jedná se o přemnožení jednobuněčných řas obrněnek. Tyto řasy obsahují jedovatý toxin, který může paralyzovat nervovou soustavu člověka. V rámci potravinového řetězce se toxin hromadí v tělech vodních živočichů a požití jejich masa

pak může vyvolat smrtelnou otravu. Rybolov patřil v Egyptě mezi významné zdroje obživy obyvatelstva a pokud bylo příčinou tohoto Mojžíšova „zázraku“ skutečně přemnožení uvedených řas, mnoho lidí onemocnělo i zemřelo.

Přemnožení obrněnek se navíc periodicky opakuje, takže nelze vyloučit, že tomu tak bylo i v tomto případě. Dodnes jsou tyto jevy čas od času registrovány například v Mexickém zálivu nebo na jihu Afriky.

Mojžíš faraona před touto katastrofou varoval, ale ten to nebral vážně. Otázkou zůstává, proč? Vždyť pokud k přemnožování obrněnek docházelo již dříve, museli tuto pohromu Egypťané znát stejně jako Hebrejci. Tragédie proto musela mít všeobecný dopad. Jenomže zatímco Židé jí byli uchráněni, Egypťané nikoli. Můžeme tvrdit, že Mojžíš provedl mezi svými souvěrci důkladná preventivní opatření proti této otravě, ale proč totéž neučinili i Egypťané?

Nad touto „egyptskou ranou“ proto visí dodnes otazník a možné vysvětlení přemnožením obrněnek lze považovat pouze za racionálně podloženou hypotézu. Je ovšem také možné, že katastrofa postihla pouze některé oblasti Egypta a židovskému Gosenu se vyhnula.

Tak či onak, Hebrejci zůstali pod „Boží ochranou“ i v případech dalších katastrof, které Mojžíš seslal na tvrdošíjného faraona a jeho národ. Nicméně i další „egyptské rány“, jakými bylo přemnožení žab, much, komárů či sarančat, nebyly v této zeměpisné oblasti ve starověku ničím neobvyklým. Invaze sarančat jsou pohromou i dnes a přinášejí vždy totální zničení obrovských zemědělských ploch. Přemnožení komárů, žab a much pak měly většinou na svědomí nilské záplavy, způsobující za příhodných podmínek hyperprodukcii jejich populace.

Také pro pověstnou „egyptskou tmou“ existuje přirozené vysvětlení. Mohl ji způsobit vítr scirocco, který žene z pouště obrovské masy zvířeného písku. Někdy mohou být tak veliké, že zacloní i slunce

a nastává šero. Na druhé straně mohlo jít o sluneční zatmění, ale to je dost nepravděpodobné, protože tyhle nebeské úkazy uměli předpovídat i egyptští kněží, jejichž astronomické znalosti byly na poměrně vysoké úrovni.

Rovněž jiná rána, projevující se vysokým výskytem vředů u lidí a zvířat, je reálná. Mohlo jít kupříkladu o epidemii černých neštovic nebo kožní leishmaniózu, což je parazitické onemocnění, přenášené v subtropích a tropech hmyzem.

Ale nejstrašnější „egyptskou ranou“ byla ta poslední – desátá. Je zajímavé, že před ní upozornil Mojžíš své soukmenovce na to, aby byli v pohotovosti a označili své příbytky viditelným znamením, jímž byla krev obětovaných beránků na počest Boha. Zároveň se všichni měli připravit na cestu.

Bible říká, že Bůh Židů Jahve pak v noci chodil od domu k domu a tam, kde nespátřil krvavé znamení, usmrtil všechny novorozence včetně faraonova syna. Celý tento akt připomínal jakousi bakteriologickou válku, namířenou proti nežidovskému etniku. Epidemii, při níž umírali novorozenci. Výjimku tvořila židovská nemluvňata. Znali snad Židé nějakou protilátku, která jejich malé děti uchránila před plíživou smrtí? Bible sice tvrdí, že se tahle tragédie odehrála během jediné noci, ale tomu lze jen sotva věřit. Existuje ovšem i hypotéza kalkulující například s možností dopadu mraku sopečného plynu, který zahubil především malé děti s ještě nevyvinutým dýchacím ústrojím. Navíc prý mohla být tato katastrofa jen lokálního charakteru a oblast Gosenu zůstala mimo její dosah.

Je ale možné, že se ve skutečnosti jednalo pouze o akt bezprecedentního násilí, vzpoury, která Hebrejce konečně probudila k aktivnímu odporu. Jejich enkláva v Gosenu povstala, udeřila na domy Egyptanů a vyvraždila v nich všechno živé. Tisíce uprchlíků se pak vydaly na cestu. Všichni totiž věděli, že tento zločin nenechá faraon bez trestu.

Jinou variantou je, že Horní Egypt tenkrát vskutku postihla nějaká epidemie, ale do Gosenu nedorazila. Když se Židé dozvěděli o zákeřné infekční chorobě, která zabíjí malé děti, nelenili a vydali se na cestu z Egypta. Nečekali, až je epidemie také dostihne. Poslední, desátá „egyptská rána“ svádí k mnoha spekulacím, ale v tomto případě může jít jen o pouhý výmysl.

Stejně tak je diskutabilní, že by se katastrofy připisované Mojžíšovi uskutečnily všechny během tak krátké doby, po kterou Mojžíš vyjednával s faraonem Merenptahem. Mnohem přijatelnější je vysvětlení, že se Židé, žijící v Egyptě stovky let, setkali s těmito pohromami během delšího časového úseku a autoři Pentateuchu je později zařadili právě do příběhu o Mojžíšovi, aby tak zvýraznili jeho proslulost a výjimečnost.

Nakonec faraon, otřesen tragickými událostmi, které Mojžíš předpověděl a které se do písmene naplnily, naléhání Hebrejců ustoupil. Povolil jim svobodný odchod z Egypta, leč – jak se ukázalo – nehodlal své slovo dodržet.

Tedy se odehrál ten největší zázrak. Když Hebrejci zjistili, že je faraon na cestě pronásleduje se svým vojskem, vstoupil do hry opět Mojžíš a židovský Bůh. Před prchajícími se náhle rozestoupily vody Rudého moře, a tak mohli suchou nohou přejít na Sinaj. Když je faraon následoval, moře se nad jeho vojáky zavřelo a všichni se utopili.

Historikové usuzují, že je na této tragédii hodně pravdy. Podle nich ale Židé nikdy přes Rudé moře ani nepřešli, ani nepluli. Ve skutečnosti v místech, kde je teď Suezský průplav, existoval před tisíci lety úzký suchozemský pás, protkaný sítí nebezpečných jezer a bažin. Největší jezero, zvané Rákosové moře, bylo sice mělké, ale když vanul od Rudého moře vítr, jeho vlny se do něj přelávaly a hladina jezera povážlivě stoupala.

Má se za to, že právě touto trasou vedl Mojžíš svůj lid z dosahu Egyptanů. Znal tuto oblast dobře, vždyť sám tudy kdysi prchal z nilské

delty. Dá se předpokládat, že zatímco uprchlíci byli již na druhé straně Rákosového moře, faraonovi vojáci dospěli teprve někde do jeho středu. Vtom se zvedl vítr... Voda v Rákosovém moři začala najednou prudce stoupat a pronásledovatelé z valné části utonuli. Největší zázrak židovského exodu se uskutečnil pouze podivuhodnou shodou náhod, způsobených změnou počasí. Egypťané neměli kam ustoupit, protože ráz bažinatého terénu v okolí Rákosového moře, náhle zalitým vodou, se změnil. Vojáci zapadali do bahna i tam, kudy předtím bez problémů přecházeli. Osud faraonovy armády byl zpečetěn. Smrtící močály Rákosového moře pohltily pěšáky i těžké bojové vozy.

Tohle vysvětlení potvrdily i výsledky archeologických průzkumů. Dokonce se ukázalo, že mělčiny byly tenkrát zřejmě skutečně zaplaveny vodou a z tohoto smrtícího sevření nebylo úniku. Zázrak Mojžíšova přechodu přes Rudé moře se mohl odehrát právě takto. Ale skutečné Rudé moře tenkrát leželo jižněji a Hebrejci ho přechodem přes Rákosové moře minuli.

Tím ale výčet Mojžíšových zázraků nekončí. Další cesta židovských exulantů byla dlouhá a náročná, vždyť vedla nehostinnou krajinou Sinajského poloostrova. Udržet za takových okolností disciplínu a doplňovat zásoby vody a jídla nebylo určitě jednoduché a starozákonní texty to jasně potvrzují.

Jednou, když všichni trpěli žízní, udeřil Mojžíš svou holí do skály a vytryskla pitná voda. Někdy se ale nedala pít, protože byla hořká. Tu do ní Mojžíš vhodil větvíčku a voda se rázem stala požitelnou. Zázrak? Ale ne...

Desítky let po svém útěku z Egypta prožil Mojžíš v exilu u madiánských beduínů, živících se obchodem a chovem ovcí. Tihle kočovníci ze Sinaje, kam Hebrejci zamířili, dobře znali svůj kraj a znal ho i Mojžíš. To, že vedl běžence právě sem, nebyla náhoda. Všechno měl pečlivě připravené a zorganizované. Tady mohli uprchlíci koupit za egyptské zlato a stříbro stáda ovcí, tvořících nezbytný základ jejich

potravy. A tady bylo také možné doplňovat zásoby vody. To od beduínů se Mojžíš naučil, jak hledat v poušti ložiska pitné vody pod vápencovou skořápkou skal. Její hořkou chuť dodnes v téhle oblasti způsobuje nadměrný obsah síranu vápenatého. Ale stačí do ní přidat kyselinu šťavelovou a hořkost vody je neutralizována. Některé keře, jež tu pořád rostou, mají této kyseliny dost a Mojžíš jich zřejmě uměl používat. Tak se odehrál další zázrak.

Bible též popisuje událost s křepelkami, jimiž Hebrejci při své pouti odvraceli hrozbu hladu. Avšak následkem požití jejich masa spousta z nich onemocněla. Měl to pro ně být „trest Boží“ za malověrnost, protože mnozí už nedoufali, že dorazí někdy k vytouženému cíli. Aron sice hlásal, že je Bůh všechny z pouště vyvede do „země zaslíbené“, ale morálka běženců upadala a mnozí již ztráceli víru i odhodlání.

Moderní výzkumy prokázaly, že i k této události mohlo dojít. Křepelky, táhnoucí na jih z Evropy, právě na Sinajském poloostrově odpočívají po dlouhém letu zcela vyčerpané a dají se bez problémů chytit. Hebrejci však nemohli vědět, že se tyto ptáci živí zrním a bobulemi z rostlin, které jsou jedovaté. Vůči těmto jedům jsou křepelky imunní, ale jejich jedovaté maso vyvolává u lidí, kteří je pozřeli, vážné zdravotní komplikace v podobě průjmů a horeček. Pokud se tento „Boží trest“ odehrál tak, jak ho 2. kniha Mojžíšova líčí, došlo k němu možná přesně podle uvedeného scénáře.

V souvislosti s exodem Židů přes Sinaj se objevuje další „zázrak“, kterým byl „nebeský chléb“, neboli mana. Tento pokrm prý Bůh seslal hladovějícím zástupům uprchlíků, bez něho by sotva dokázali útrapy dlouhé cesty přežít. V Biblickém slovníku k tomu čteme: „Starozákonní tradice zdá se rozcházet v popisu many. Nejspíše šlo nejméně o dva druhy. Jeden padá z nebe jako déšť a rosa, má podobu semene koriandrového a medovou chuť. Bylo ji třeba sbírat denně podle potřeby, a to před východem slunce, protože se rozpouštěla. Podle tra-

dice bylo manu možné vařiti, péci, smažiti, tlouci v moždířích a mlít jako obilí. Měla žlutavou barvu a musela být požívána čerstvá, protože červivěla. Měla chuť oleje...“ Vědci se ovšem dodnes přou o původ tohoto pokrmu a existuje několik hypotéz, snažících se zázrak many vysvětlit.

Již roku 1823 zveřejnil německý přírodovědec G. Ehrenberg zprávu, v níž uváděl, že „známá mana není ničím jiným než výměškem, který je vylučován stromy a keři tamaryšku, když jsou nabodané jistým druhem hmyzu, vyskytujícím se na Sinaji.“

Tuto hypotézu potvrdil roku 1927 i zoolog Hebrejské univerzity v Jeruzalémě Bodenheimer. Poukazoval na to, že druh tamaryškového keře *Tamarix gallica magnifera* obsahuje skutečně velmi sladký výpotek v podobě malých bílých kuliček. Ty jsou dodnes v této zeměpisné oblasti sbírány na jaře beduíny a prodávány na místních trzích. Bodenheimer spočítal, že jeden člověk je schopen nasbírat minimálně půl kilogramu této sladké a výživné pochutiny denně.

Tamaryšek prý mohl být podle některých biblistů onou zázračnou „manou“, kterou se Hebrejci živili při svém exodu z Egypta. Je to však těžko uvěřitelné vysvětlení.

Z Bible se ale také dozvídáme, že se Židé s manou nikdy předtím nesetkali. Budeme-li předpokládat, že tamaryšek byl již před tisíciletími na Sinaji hojně rozšířen, bylo by jisté s podivem, kdyby se už tenkrát sladké kuličky neprodávaly například na egyptských trzích. Potom je logické, že tento pokrm museli židovští běženci znát ještě předtím, než se vydali na svůj dlouhý pochod.

Jenomže z biblického líčení máme potvrzeno, že mana padala z nebe a bylo ji nutno sbírat brzy ráno, poněvadž jinak ji sluneční paprsky rozpustily. Proti tamaryškové hypotéze mluví i to, že pokud byl dospělý člověk schopen nasbírat za den asi půl kilogramu této potraviny, museli by Židé na útěku věnovat téhle činnosti veškerý svůj volný čas, a to i v noci. To znamená jednak ztížené podmínky pro samotný sběr, nastoluje to problém spánku a odpočinku vůbec a navíc je velmi pochybné, že by tamaryškové kuličky po dlouhých hodinách neustálého sběru dokázaly tak velké množství lidí skutečně nasytit. Ne, tamaryšková hypotéza, k níž se přikláněl i polský biblista Zenon Kosidowski, vyvolává až příliš mnoho otázek, než aby bylo možné ji přijmout za věrohodnou.

Někteří badatelé proto vyslovili hypotézu, že se v případě many mohlo jednat o druh lišejníku *Lecanora esculenta*, který obsahuje malá zrnka velikosti asi pšeničných, což by odpovídalo tvrzení Bible, že mana vypadala jako koriandrová semena a mohla se z ní mlít mouka.

Slůvko „vypadala“ však znamená, že mana měla pouze podobný tvar, ale nikoli velikost! Proto lze hypotézu o lišejníkových semenech odmítnout s poukazem na podobné protiargumenty jako v případě tamaryšku. Sběr malých semen by znamenal úmornou, vyčerpávající práci za pochodu a rozhodně by se jimi nemohly nasytit tisíce běženců!

To, že jsou obě tak často předkládané hypotézy postaveny na pochybných základech, dokládá i tento citát z Bible: „Jedli pak synové Izraelští manu za čtyřiceti let, dokudž nevešli do země, v níž bydliti

měli, manu jedli, dokudž nepřišli k končinám země Kananejské.“ (Exodus 16, 35) Živit se čtyřicet let stejným pokrmem znamená, že mana musela být něco, co se lidem nepřevedlo, cosi jako dnešní skutečný chléb.

Vyskytly se i další snahy, jak problém biblické many vyřešit. Britský lingvista G. Sassoon a biolog R. Dale podrobným studiem kabalistické knihy Zóhar došli k závěru, že Židé museli mít při svém pochodu k dispozici nějaký stroj na výrobu many. Ten měl pracovat na principu destilačního přístroje při ozařování(!) zelených řas typu chlorelly jako výchozí suroviny. Zájemce o podrobnější rozbor této hypotézy odkazují na publikaci Ericha von Dänikena „Důkazy z pěti kontinentů“. Její autor sám za tímto přístrojem spatřuje neznámé mimozemské konstruktéry, kteří ho prý dali Hebrejcům do užívání.

Ačkoli jde o hypotézu ryze spekulativní, přesto jeden nepopíratelný význam má. Nastoluje totiž otázku technických znalostí starověkých civilizací, kterou věda často ráda přehlíží a nedoceňuje. O technologii výroby many či existenci nějakého přístroje, který ji měl umožňovat, však Bible mlčí.

Poslední hypotézou je ta, s níž přišel I. Velikovský v knize „Světly v kolizi“. Podle jeho názoru se v dobách židovského odchodu z egyptské delty přiblížila k zemi obří kometa, jejíž ohon se dostal do kontaktu se zemskou atmosférou, což způsobilo řadu lokálních katastrof (zemětřesení, sopečné výbuchy, vlny tsunami apod. – pozn. aut.). Podle jeho názoru vytvářel ohon komety uhlohydrátové sloučeniny, které pak při nočním ochlazení padaly společně s rosou k zemi.

Velikovský vyšel z popisu many v biblické knize Numeri (tj. 4. knize Mojžíšově 11, 7–9), kde se praví: „Mana pak byla jako semeno koliandrové a barva její jako barva bdelium (tj. pryskyřice). I vycházival lid a sbírali a mleli žernovy, neb tloukli v moždících a smažili na pánvici, aneb koláče podpopelné dělali z ní, chuť pak její byla jako chuť nového oleje. Když pak sestupovala rosa na vojsko v noci, tedy se-

stupovala také i mana.“ Rovněž v Talmudu je zmínka o tom, že „nebeský chléb“ přinášely mraky.

Velikovského hypotéza je pozoruhodná v tom, že teoreticky by taková situace možná byla. Komety totiž skutečně obsahují organickou hmotu na uhlíkové bázi a pokud by z ní vznikly nějaké sraženiny, padající na zemský povrch, mohly by být požitelné. Pro doplnění je třeba připomenout i další informaci. V Bibli se praví, že Hebrejcům na cestu zářilo v noci jasné světlo, které ukazovalo směr jejich putování. Byla to snad opravdu nějaká kometa?

Proč ale například dobové egyptské historické prameny o takové katastrofické události mlčí? Ví se přece, že tamní kněžstvo věnovalo astronomickým jevům zcela mimořádnou pozornost, a taková událost, jakou by bylo tak těsné přiblížení nějaké komety k Zemi, by jistě neunikla jejich pozornosti. Že by něco podobného nebylo v té době nikým zaznamenáno, je dost zarážející...

K maně snad ještě jednu zajímavost. Roku 1973 prý byl při restauraci jednoho urbáře z 16. století v Opavě nalezen starý text, v němž se popisuje zázračné padání nebeské many z hustého oblaku, které bylo zaregistrováno dne 14. června 1570 u nějakého městečka v Dolních Rakousích, a současně byl podobný jev údajně pozorován i v Bavorsku. Podle této zprávy mělo být many takové množství, že ji lidé mohli na polích sbírat do velikých mís.

Vysvětlit biblickou manu není jednoduché a kdo ví, zda se to někdy vůbec podaří. Je to výzva vědě budoucnosti, kdy dnes teprve stojíme na hranici možností vědeckého odhalení pravdy. Těžko totiž uvěřit, že by příběh o „nebeském chlebu“ byl pouze vymyšlen.

Závěrem se zastavme ještě u jedné události, která se rovněž stala předmětem různých spekulací. Jde o Mojžíšovo setkání s Bohem na hoře Sinaj, které Bible velice podrobně popisuje.

Už po třech měsících náročného putování se židovští exulanti zastavují pod velikou horou. Mojžíš odchází na její vrcholek, aby

tu meditoval nebo, jak sám řekl, aby rozmlouval s Bohem, s nímž se tu měl setkat. Ostatní jsou varováni, aby na horu nevstupovali, protože by jim hrozila smrt. Pak se ozve rachot a vrcholek Sinaje se halí v oblacích. Snad šlo o slabé zemětřesení, ale všichni jsou přesvědčeni o tom, že Bůh právě sestoupil k Mojžíšovi. Po dvou dnech se vůdce běženců vrací a sděluje, že mu Bůh oznámil podrobnosti o liturgii a víře, kterou mají uprchlíci od nynějška přísně dodržovat.

Pak se vydává s Aronem a dalšími kněžími zpět. V půli cesty se však zastavuje a nařizuje, že se mají vrátit, poněvadž na vrchol může opět vystoupit pouze on sám. Po čtyřiceti dnech se Mojžíš vrací zpět i s kamennými deskami, v nichž je vyryto Desatero přikázání, podle kterých se měli nyní všichni Hebrejci do budoucna řídit, neboť mu je zjevil sám hebrejský Bůh.

Byl však zděšen. V táboře vypukla po Aronově návratu anarchie. Část běženců si totiž myslela, že Mojžíš na vrcholku zahynul, a tak se vrátili zpět k cizím bohům, představovaným podle Bible zlatou sochou telete (zřejmě se jednalo o kult býka, v té době hodně rozšířený – pozn. aut.), kterou začali uctívat jako modlu.

Mojžíš nelenil a na tři tisíce odpadlíků nechal povraždit ozbrojeným kněžstvem. Tak obnovil klid a pořádek a stal se zakladatelem nového náboženství, z něhož povstal judaismus. Bůh v něm vystupuje v roli soudce a strašlivého mstitele hříčů. Je to úplně jiný Bůh, než jakého později uctíval Ježíš se svými učedníky.

Podle legendy se Bůh snesl na Sinaj za velikého hřmotu a komunikoval s Mojžíšem skrze zářící oblak. Zastánci paleoastronautických hypotéz o působení mimozemšťanů na Zemi v temném dávnověku vyslovili domněnky, že se Mojžíš na Sinaji setkal se zástupci technologicky vyspělé civilizace, kteří přistáli na vrcholku hory v létajícím stroji, kde s nimi Mojžíš navázal kontakt. Prý mohlo jít i o mimozemšťany.

Je to však stejně fantastická hypotéza jako spekulace o podivném stroji na výrobu many. Neexistuje totiž jediný přímý důkaz, o který by bylo možné takovou úvahu opřít. Až na jediný...

Ve starověké mytologii se totiž opravdu vyskytují pozoruhodné informace o tom, že nějaká vzdušná technika ve starověku doopravdy existovala. Lze připomenout dochované texty Mahábháraty i další staroindické literatury s popisy létajících vozů, zvaných „vimanas“. Podobná létající plavidla měli prý k dispozici i někteří starověcí čínští císařové, kteří je údajně dostali darem od tajemného národa Si-kungů. Také židovský prorok Ezechiel popsal v Bibli své setkání s podivným „zvířetem“, považovaným za nadpřirozené zjevení, jež připomínalo dnešní vrtulník.

Jenomže ani to nepostačuje k potvrzení toho, že Mojžíšovo setkání s Bohem na Sinaji bylo téhož druhu. Ve skutečnosti totiž mohl vůdce židovských běženců na Sinaji o samotě meditovat a jeho kontakt s Bohem byl spíše spirituálního charakteru. Také biblické Desatero mohlo ve skutečnosti být jen výsledkem jeho vnitřního osvětlení, k němuž ve stavech změněného vědomí občas dochází.

Co se tedy na Sinaji ve skutečnosti odehrávalo, je dodnes záhadou. Snad tehdy opravdu došlo v této oblasti k zemětřesení, provázenému vytvořením vulkanických zlomů, jimiž na povrch pronikaly jedovaté výpary. Jak ale mohl Mojžíš takové zemětřesení předvídat? Nebo šlo o náhodu, kterou později využil k tomu, aby své souvěrce přesvědčil o tom, že se mu na Sinaji zjevil sám Bůh? Co když se ale skutečně setkal s něčím, co by i dnes přesahovalo naše rozumové chápání? Nebo bylo jeho setkání s Bohem jen halucinacemi, způsobenými omamnými plyny, jež unikaly po zemětřesení z nitra hory? Upadl snad do transu, v němž on sám dospěl k Desateru božích přikázání?

Z biblického líčení víme, že se Mojžíš vydal na horu Sinaj ještě dvakrát a vždy tam strávil delší dobu. Z čeho tam však dlouhé týdny žil,

to nám Bible neprozrazuje. Bezpochyby musel mít s sebou zásoby jídla a vody.

Když se vrátil, zasvětil všechny hebrejské kněze do nového kultu i do dalších rituálních předpisů a zákonů, jimiž se jeho soukmenovci měli řídit. Jeho tvář prý po návratu vyzařovala zvláštní jas. Toto znamení svatosti prý získal poté, co kolem něj přešel Bůh se zahalenou tváří, aby mu tak zvěstoval svou fyzickou existenci. Mojžíšovi pak bylo sděleno, že nikdo nesmí Bohu pohlédnout do tváře, protože by se to rovnalo jisté smrti. Proto také podoba Boží zůstává Židům skrytá a je pro ně dodnes tabu...

Za zmínku stojí ještě jedna fantastická hypotéza, která Mojžíšovu záhadnou postavu hodnotí zcela jinak. Egyptolog Ahmed Osman svého času vyslovil domněnku, že egyptský faraon Achnaton (vládl cca 1360–1343 př. n. l.) a legendární Mojžíš mohli být jedna a táž osoba.

K tomuto úsudku ho vedl především poznatek, že jak Achnaton, tak i Mojžíš vehementně prosazovali monoteistický kult (jednobožství). Tím by se ovšem Mojžíšův příběh časově posouval o téměř jedno století dozadu. Podle této dosti krkolomné hypotézy byl prý Achnaton nakonec sesazen vzbouřeným egyptským kněžstvem z trůnu a donucen k odchodu do exilu se skupinou Hebrejců, kteří patřili rovněž mezi vyznavače jediného Boha.

Jenomže vše, co známe o Mojžíšově osudu z biblického podání, stojí s touto hypotézou v rozporu a fakt, že se Achnatonovo tělo dodnes nenašlo, ještě nepotvrzuje domněnku o jeho nuceném odchodu z Egypta. Navíc má současná egyptologie o tomto faraonovi již tolik důležitých poznatků, že je naprosto vyloučené, aby tento egyptský vladař měl s Hebrejci v náboženské oblasti cokoli společného. Jím prosazovaný monoteismus, spočívající v uctívání slunečního boha Atona, vycházel jednoznačně ze staroegyptských náboženských tradic a v lepším případě mohl Atonův kult sloužit jako vzor pro monoteismus židovský, za jehož zakladatele je Mojžíš považován.

Hypotéza ztotožňující faraona Achnatona s Mojžíšem stojí na tak chatrných základech, že ji nelze považovat za věrohodnou. Achnaton mizí po sedmnácti letech svého panování ze scény dějin jako prokletý vladař, jehož památka byla v Egyptě vymazána. Jeho radikální náboženská reforma narazila na takový odpor, že nakonec znamenala jeho pád. Je pravděpodobné, že jeho mumie (hrobka se dochovala bez ostatků – pozn. aut.) byla vzbouřeným kněžstvem zničena, aby tento kacír po smrti už nikdy nenašel klid, což byl ten nejtěžší trest, jaký ho mohl postihnout. Proto také jeho ostatky nebyly dosud objeveny.

I úvahy o tom, že Achnaton byl židovského původu, a proto mu byli Hebrejci tak blízcí, jsou neprůkazné. Tento faraon se přece původně jmenoval Amenhotep IV., a i když byla jeho matka Tije zřejmě Židovkou, samotné původní jméno tohoto egyptského krále svědčí o tom, že se hlásil k egyptskému náboženství i staroegyptským tradicím jako jeho otec Amenhotep III. Cokoli jiného jsou jen spekulace, neboť staří Egypťané svůj původ vždy odvozovali od otce a nikoli od matky. Proto se i Amenhotep IV. – Achnaton považoval za rodilého Egypťana. Ztotožňování tohoto faraona s Mojžíšem lze proto chápat spíše jako pokus o novou senzacechtivou hypotézu, kterou nelze historicky ani archeologicky ničím doložit.

Na druhé straně lze souhlasit s tvrzením některých biblistů, že kult Mojžíšova jediného Boha byl zřejmě částečně ovlivněn egyptským náboženským kultem. Například kasta židovských kněží používala stejný liturgický oděv. Rovněž jejich nadřazení nad všemi židovskými běženci a později nad celým hebrejským národem bylo převzato od Egypťanů. Do té doby taková výlučnost kněžské elity mezi Hebrejci neexistovala.

Ani schránka úmluvy, v níž mělo být ukryto Desatero jako smlouva Hebrejců s Bohem, není židovským „vynálezem“. Podobné schránky nosili egyptští kněží při náboženských slavnostech v Thébách jako symbol toho, že jsou pod ochranou bohů. Mojžíš, vychovaný jako

Egyptan, se zkrátka nechal staroegyptským kultem v lecčems inspirovat...

Mojžíšova postava tak zůstává v mnoha ohledech i nadále záhadou, ale faktem je, že vstoupil do dějin židovského národa jako veliký divotvůrce. Zázraků, které spadají na jeho konto, je skutečně hodně. Právě on, stejně jako později Ježíš, se v očích Hebrejců stal „Božím vyvolencem“.

Jeho skutečný význam však spočívá v něčem jiném. Mojžíš byl především zakladatelem nového centrálního kultu Hebrejců, který postupně vytlačil v Kanaánu jiné starodávné kultury, což ve svých důsledcích nakonec vedlo k vytvoření jednotného náboženství (judaismu) a potažmo i starověkého židovského státu. V Bibli tento odvážný muž vystupuje jako opravdový vůdce, ale zároveň i despota, vynucující si autoritu ohněm a mečem. Neváhá popravovat ty, kdo se mu stavějí na odpor. Jím ustavená kněžská kasta Levitů chodí stále ozbrojena a dbá na pořádek i dodržování Mojžíšových pokynů. A nad tím vším vysoko ční autorita Boží... Vše se děje jeho jménem a Mojžíš tu vystupuje v roli prostředníka mezi Bohem a hebrejskými běženci...

Tak byla nastolena cesta k autokratickému kněžskému státu. Ať byl později židovským panovníkem kdokoli, nezbývalo mu nic jiného než se o mocnou domácí kněžskou kastu opírat. To ona se stala skutečným pilířem židovského státu, víry i moci.

Mojžíš, to je počátek. Jeho Desatero nastolí cestu, která končí u Ježíše. Ten ale správně vycítí, že se tato stará cesta již přežila a že je třeba najít jinou.

Éra židovských kočovníků byla už ztracena kdesi v nenávratnu. Změnily se podmínky života, z Hebrejců se stali skvělí zemědělci, obchodníci a finančníci, ale Zákon, který přinesl Mojžíš, zůstal. Jenomže se dávno změnil v sérii zákazů, příkazů a věroučných pouček, jimž prostí lidé přestávali rozumět. Hrozilo nebezpečí, že dojde k pořímsnění židovského národa, že lid za římského protektorátu ztratí svou

starou víru. Mnozí se tohoto nebezpečí děsili a hledali způsob, jak tomu zabránit.

A tak přichází Ježíš. Byl jedním z těch, kdo se tehdy stavěli v židovském národě do čela náboženského reformismu, a začal volat po pravdivém, ale v mnoha směrech i novém výkladu starého Mojžíšova náboženství. Muž, o němž ortodoxní ateisté neváhali prohlašovat, že je pouhým mýtem a že vlastně nikdy neexistoval. Muž, který chtěl reformovat judaismus, ale nakonec podivnou shodou okolností položil ideový základ zcela novému náboženství.

Dnes se zdá být jeho historická autenticita potvrzena. A tak otázka, zda žil v Palestině člověk jménem Ježíš, se pro mnohé z nás může jevit jako absurdita. Přesto se jí nelze z mnoha důvodů vyhnout...

KAPITOLA II.

Hledání authenticity

Nejčastější námitkou proti věrohodnosti historické Ježíšovy existence je navenek logický argument, že ji nelze nijak vědecky dokázat a že není jediný exaktní důkaz o tom, že legendistika o něm vznikla jako odraz skutečných událostí, jež se staly před dvěma tisíciletími. Taková argumentace postrádá to hlavní, totiž to, jaké vědecké důkazy mají odpůrci Ježíšovy historické authenticity vlastně na mysli?

Každý jistě uzná, že základem vědeckých metod výzkumu v exaktním slova smyslu je experiment. Ten bývá založen na zjištění určitého jevu a jeho ověřování pokusy. Nezbytnou podmínkou takového přístupu však je, že se jedná o jevy opakované nebo opakovatelné (včetně jejich umělého vyvolávání, či navozování – a to i za pomoci pouhých počítačových programů a analýz – pozn. aut.). Jde o metodu aplikovanou u všech přírodních věd, jež je také považována za nejobjektivnější důkaz k objasnění povahy i podstaty zkoumaných jevů, včetně objektivizace vědeckých závěrů.

Tento postup v našem případě platit nemůže. Historická věda se sice zčásti opírá o poznatky exaktních věd, jakými jsou třeba chemie, fyzika nebo geologie s antropologií, jež pomáhají archeologům či historikům například určovat stáří prehistorických nálezů, písemností a dalších artefaktů, ale i tato pomocná role jiných vědních oborů má

svá omezení a není schopna formulovat odpovědi na jiné otázky, které historiky zajímají. Mezi ně patří například hledání odpovědí i na takové otázky, jakými jsou problém způsobu myšlení a způsobu života pravěkých lidí v dobách, kdy ještě neexistovalo písmo, nebo proč, kdy a jak písmo vzniklo, jak se utvářela lidská inteligence či náboženské kultury apod.

Uplatnění exaktních věd a jejich metod výzkumu nám proto v případě zjišťování historické autenticity Ježíše z Nazaretu sotva pomůže, stejně jako nám nemohou při výzkumu toho či onoho dějinného jevu nebo události pomoci již zmíněné experimenty. Zkoumání historické Ježíšovy existence spadá totiž do úplně jiné kategorie, kdy máme naštěstí k dispozici obrovské množství písemných záznamů, tvořících dodnes hlavní důkazní materiál.

I ten je ovšem zpochybňován. Hlavní námitka je naprosto jasná a alespoň zdánlivě i objektivní. Primárním informačním pramenem o Ježíšově životě jsou texty Nového zákona (ale i další apokryfní evangelia), které se dochovaly pouze v opisech, a to dokonce i u nejstarších známých textů. Po celém světě dnes takových opisů existuje už přes dvacet tisíc, ale nejsou k mání jejich originály. To vede skeptiky k závěru, že opisy mohly být proti originálům textově korigovány a upravovány, čímž ztrácely část své původní věrohodnosti.

Už tak vysoké číslo dochovaných textů je ale svědectvím toho, jak byla legendistika o Ježíšovi velmi rozšířená. Na světě není k dispozici takové množství materiálů o životě jedné osoby, jako je tomu právě v tomto případě.

Zpochybňuje-li někdo autenticitu evangelií a dalších novozákonních textů, tvořících hlavní pramen poznání Ježíšových osudů, pak je třeba si uvědomit jednu podstatnou věc. Tou je fakt, že opisování bylo v antické době běžným způsobem rozmnožování a tím i uchovávání významných literárních děl tehdejších autorů. A přesto mnohé tyto literární práce, dochované až do dnešních časů v opisech, považují-

jeme bez jakýchkoli pochybností za stejně autentické jako jejich dávno ztracené originály. Pro názornost alespoň několik příkladů...

Asi sotvakdo pochybuje o autenticitě Caesarovy knihy „Zápisky o válce galské“, kterou tento římský politik a vojevůdce psal v letech 58–50 př. n. l., kdy Řím vedl válku se vzbouřenými kmeny Keltů (Galů). Jak uvádí americký biblista Josh Mc Dowell ve své knize „Více než tesař“, Caesarovy „Zápisky o válce galské“ byly napsány mezi roky 58 až 50 př. n. l. a podklad jejich textu tvoří devět nebo deset rukopisů, které vznikly asi 1000 let po Caesarově smrti. A Mc Dowell pokračuje: „Aristoteles napsal svou „Poetiku“ kolem roku 334 př. n. l. a nejstarší ze známých opisů pochází přibližně z roku 1100, takže časový odstup činí asi 1400 let!“

Podobný případ je i kniha řeckého dějepisce Thúkýdida (žil 460–400 př. n. l.) „Dějiny peloponnéských válek“, jejichž autenticita je všeobecně uznávána, i když originál této knihy již v toku času nenávratně zmizel a Mc Dowell uvádí, že nejstarší z dochovaných rukopisů tohoto díla se datuje přibližně do roku 900.

Také rukopisy některých Aristotelových děl pocházejí až z 12. století, ačkoli je tento slavný filozof psal už ve 4. století př. n. l. Právě díky středověkým opisům se nám dochovala do dnešní doby. Časová propast mezi těmito nejstaršími známými opisy a předpokládanými originály je přitom až desetinásobně větší, než je tomu u opisů ze ztracených originálů novozákonních evangelii o Ježíšovi!

V případě dokazování Ježíšovy historické autenticity máme k dispozici tři druhy svědectví: písemné, ústní (rovněž později většinou písemně zaznamenané) a hmotné, tvořené zejména archeologickými nálezy. Avšak v případě prvních dvou nelze použít exaktní metody ověřování.

A tak nezbyvá, než se opřít o historicko-právní metodu, zejména pak o srovnávací analýzu dochovaného zpravodajství o Ježíšově životě a smrti. Přitom asi nejdůležitější je to zpravodajství, které vzniklo velice krátce po jeho ukřižování.

Za velmi významné lze považovat především zprávy z dílny římských autorů. Tím spíše, že se o nich nedá tvrdit, že by byli křesťanství nějak příznivě nakloněni. To, že je jich tak málo, svědčí o tom, že postavě Ježíše Krista z Nazaretu nevěnovali žádnou mimořádnou pozornost a že pro ně byla bezvýznamná.

Tak například Tacitus (55–120 n. l.) ve svých „Letopisech“ (15. kniha, odst. 44) tvrdil, že nechal šířit pověst o tom, jak křesťané zapálili Řím. „Aby tedy potlačil tu pověst, nastrčil Nero jako viníky a potrestal nejvybranějšími tresty ty, jež lid pro neřestný život nenáviděl a nazýval Chrestiany. Původce toho jména Kristus byl za vlády Tiberiovy prokurátorem Pontiem Pilátem popraven,“ praví tento římský historik.

Jiný římský historik Suetonius (69–140 n. l.) se o křesťanech zmínil ve svém díle „Životopisy dvanácti císařů“ (kniha 5. odst. 25). Uvedl, že císař Claudius vydal příkaz k vyhnání křesťanů z Říma, „protože tam z podněcování Chréstova vytrvale tropili nepokoje.“ Je ovšem otázkou, zda jménem Chréstos měl Suetonius na mysli Ježíše, který už měl být za Claudiova panování podle všeho mrtev, nebo se jednalo o některého jeho vyznavače, jenž se k jeho jménu pouze hlásil a užíval také tohoto přídomku (Chréstos – Prospěšný, Užitečný, Řádný, Šlechtný – pozn. red.).

Suetonius dále prozrazoval, že „Chrestiani byli vedeni k mučení, jsou to lidé, kteří se oddali nové zločinné pověře.“ Je velmi pravděpodobné, že Suetonius měl na mysli tytéž křesťanské vzpoury, o nichž vypravují v Novém zákoně „Skutky apoštolské“. Došlo k nim v letech 49–50 n. l.

Oba tyto záznamy prozrazují jedno. Že totiž nedlouho po Ježíšově ukřižování existovala křesťanská sekta už i v samotném Římě a stavěla se odmítavě k autoritářství císařské moci. Zároveň jsou tyto zápisy svědectvím toho, že římské obyvatelstvo už mělo povědomí o křesťanech jako zakladatelích nové židovské sekty, která ve svých řadách začínala sdružovat i příslušníky jiných národů a národností.

Neméně zajímavá je i informace o prvních křesťanech v dopise římského historika Plinia mladšího (62–114 n. l.) císaři Traianovi. Jako císařský legát spravoval tehdy Plinius provincii Bithýnii (území na severozápadě Malé Asie při pobřeží Černého moře – pozn. aut.) a žádal císaře o radu, jak má postupovat vůči křesťanům, kteří se „scházejí obyčejně ráno a zpívají hymny Kristu, jehož ctí jako boha.“ Císař tehdy v odpovědi radil, aby bylo s křesťany zacházeno moudře, což svědčí o jeho toleranci k jejich náboženskému kultu.

Tyto dílčí informace o Ježíšovi a křesťanech z římských pramenů 1. a 2. století nelze samozřejmě přeceňovat, ale není možné se jim při hledání Ježíšovy historické autenticity vyhnout. Jsou důležitým potvrzením toho, že Ježíš Kristus Nazaretský byl už pár desítek let po svém ukřižování mezi svými stoupenci (tedy těmi, kdo se hlásili k jeho myšlenkám) uctíván jako Mesiáš a Syn Boží. A zároveň lze z těchto svědectví vyušit i potvrzení jeho fyzické existence.

Otázkou zůstává, zda to stačí a je-li možné se s takovými důkazy spokojit. Musíme totiž brát v potaz i fakt, že uvedení římských historiků psali svá díla v době, kdy podle biblistů už existovala novozákonná i jiná evangelia, nebo přinejmenším alespoň některá z nich.

Přesto lze téměř s jistotou tvrdit, že tyto texty o Ježíšovi ctíhodní Římané, stavějící se ke křesťanskému sektářství odmítavě, určitě nečetli. Pro prvotní křesťany to byla díla nepochybně posvátná, šířená v opisech, jež se do rukou jinověrců sotva dostala. A těch pár zmínek, které Kristovi a křesťanům uvedení římských historiků věnovali, svědčí rovněž o tom, že křesťanství nepřikládal ani jeden z nich valný význam. Rozhodně jde ale o důležité indicie potvrzující Ježíšovu skutečnou existenci a jakákoli tvrzení o tom, že tyto římské pisatelé mohli být ovlivněni evangelii, jsou nesmyslná. Jenomže zpráv o Ježíšovi je mnohem více.

Z dalších literárních pramenů je asi nejdůležitější dílo pořímského historika židovského původu Josepha Flavia (37–100 n. l.). Tento

dějepisec, původním jménem Josef, syn Mattatjáhův, patřil k vůdcům velkého židovského povstání proti Římu, k němuž došlo v letech 66–70 n. l. Byl sice Římany zajat, když statečně bránil židovskou pevnost Jótapatu, ale poté, co se vzdal nepříteli, ho císař T. Flavius Vespasianus (vládl 69–79 n. l.) za statečnost omilostnil a Josef nakonec přijal nové římské jméno Flavius. Snad mělo jít o výraz úcty k tomuto římskému panovníkovi, jenž mu daroval život.

Josephus Flavius ve své knize „Židovské starožitnosti“ uvádí, že r. 62 nechal velekněz Annanus popravít „Jakuba, bratra Ježíše, který byl nazýván Kristem, a několik dalších.“ Jakub, zvaný též „Spravedlivý“, totiž patřil k vůdcům jeruzalémské křesťanské obce, jejíž silící vliv byl judaistickému kněžstvu nepohodlný. Nakonec byl obviněn z rouhačství a odpadlictví, za což byl jediný trest – ukamenování.

Flaviovo svědectví je velmi významné už proto, že si velice liboval v detailech při líčení historických událostí, což demonstroval i svým dílem „Válka židovská“. Navíc se jednalo o znalce ortodoxního židovského prostředí, z něhož ho vyrvalo nakonec zajetí a dlouholetý pobyt v Římě.

I kdybychom ale Josepha Flavia charakterizovali jako odrodilce, jeho historické práce potvrzují silná citová pouta se zemí, odkud pocházel. O Ježíšovi však kromě oné stručné zmínky nenapsal nic, zato věnoval svou pozornost Janu Křtitelovi, Kristovu předchůdci, kterého nechal popravít galilejský král Herodes Antipas. Josephus Flavius zřejmě považoval Křtitele za skutečného hebrejského proroka, zatímco Ježíš byl pro něj v duchu judaistického Mojžíšova Zákona odpadlíkem a kacířem, snažícím se tradiční výklady některých židovských věroučných předpisů pozměnit. Ani Flavius proto rozhodně nebyl příznivcem křesťanů.

Mnohem podstatnější otázkou při zkoumání věrohodnosti údajů o Ježíšově životě však je, zda můžeme věřit vyprávěním evangelií, která tvoří hlavní křesťanský pramen i zdroj informací. Jejich origi-

nály se sice nezachovaly, protože byly pravděpodobně psány na málo trvanlivých papyrových svitcích, ale máme k dispozici pozdější opisy a překlady, většinou řecké. Nejranější ucelené rukopisy evangelií sice pocházejí až ze 4. století, avšak byly nalezeny i fragmenty dřívějšího data.

Už ve 30. letech minulého století se v Egyptě našly tisíce zlomků papyrových svitků, pocházejících z 1. století n. l. Většinou šlo o dopisy a účetní doklady, ale bylo mezi nimi i několik částí evangelií. Po jejich prostudování museli odborníci konstatovat, že tyto staré texty jsou v zásadě shodné s našimi texty evangelií, jež byly ve 4. století po předchozí redakci křesťanskou církví zahrnuty do novozákonního kánonu jako všeobecně platné a uznávané.

V roce 1935 byl zveřejněn zlomek dalšího papyru, pocházející z 1. poloviny 2. století. Obsahoval část evangelia sv. Jana, které vzniklo podle biblistů koncem 1. století v Malé Asii. Z nálezu tohoto papyru vyplývalo, že už před rokem 150 n. l. bylo evangelium sv. Jana křesťany opisováno a časový rozdíl mezi tímto nejstarším nalezeným opisem a ztraceným originálem nemohl být větší než 50 let !

V roce 1946 dochází k velmi významnému objevu v Nag Hammádí v Horním Egyptě, kde bylo archeology vykopáno asi 49 raněkřesťanských spisů, včetně tzv. apokryfních evangelií, z nichž byla dosud publikována jen jejich malá část. Mezi nejdůležitější patřilo tzv. Tomášovo evangelium, o němž veřejnost dosud takřka nic neví. Tomášovo evangelium obsahovalo přes 100 Ježíšových výroků a jeho obsah je o to závažnější, že se jednalo vedle tradičně uznávaného Matouše a Jana o další evangelium přímého Kristova apoštola.

Dnes se zdá, že Tomášovo evangelium obsahuje velmi závažná svědectví o Kristově myšlenkovém odkazu, který byl pozdější křesťanskou církví odvozen poněkud jinak. Možná právě z tohoto důvodu nebyl dosud celý jeho text nikdy zveřejněn. Je určitě pozoruhodné i to, že Tomášovo evangelium nebylo církví nikdy zařazeno mezi no-

vozákonní spisy. O dalších evangeliích církví odmítnutých však bude ještě řeč později v kapitolách o Jidášovi a Maří Magdaléně.

Koncem r. 1956 byl nalezen další papyrus s opisem Janova evangelia – tzv. papyrus Bodmer II, nebo též P – 66. Obsahoval plných 71 % biblického textu evangelia sv. Jana a odborníci vznik tohoto opisu datovali zhruba do roku 200 n. l.

Srovnáním všech dosud nalezených zlomků s novozákonními evangelií, kterých je více než šestašedesát, stejně jako na 200 pergamenových zlomků a kodexů (např. kodex Vatikánský, Sinajský aj.), z nichž nejstarší pocházejí z konce 2. a počátku 3. století, zjistíme, že jde o texty, jež jsou v podstatě shodné s texty biblických evangelií, jak je známe dnes. V nich obsažená fakta o Ježíšově životě jsou jednoduchá a rozdíly spočívají jenom v odlišnostech gramatických a stylistických. Ale co se týká samotného ideového obsahu těchto jednotlivých evangelií, ten se od sebe podstatně liší.

Dalším nepřímým svědectvím původnosti evangelií jsou i citáty některých představitelů raně křesťanských církví. Sv. Justin, popravený roku 165 n. l., cestoval v letech 120–140 Malou Asií i Evropou a ve svých spisech podal informaci, že všude byly při křesťanských bohoslužbách předčítány „památky apoštolů“, z nichž vypisoval události obsažené v textech evangelií.

I biskup Ignác z Antiochie (zemřel mučednickou smrtí r. 117 n. l. – pozn. aut.) napsal sedm listů maloasijským křesťanským obcím, podobně jako to dělal i jeho předchůdce sv. Pavel z Tarsu, působící jako misionář ve 2. polovině 1. století, jehož dopisy se staly součástí Nového zákona. Tito všichni Ježíšovi nástupci uváděli další podrobnosti z jeho života a není pochyb o tom, že vycházeli z textů evangelií, považovaných už tehdy za základ křesťanského učení.

Kolem r. 100 vznikl někde v Sýrii další důležitý raněkřesťanský spis „Učení dvanácti apoštolů“. Analýzy jeho textu potvrdily, že jsou v něm použity celé pasáže z evangelií sv. Matouše a Lukáše. Také hierapolský

biskup Papius někdy kolem r. 130 potvrdoval, že „Marek, Petrův tlumočník, přesně zapsal všechno, o čem se Petr zmínil, a to jak výroky, tak i činy Ježíše Krista, nikoli však po pořádku...“ Zmínku o tom najdeme v „Dějínách církve“ od křesťanského historika Eusebia (260 až 340 n. l.), který čerpal z Papiových spisů. Irenaeus, lyonský biskup (umučěn roku 202 n. l.), potvrdoval v roce 180 totéž i o Matoušovi, Lukášovi a Janovi a kladl vznik evangelií do 2. poloviny 1. století n. l. Přitom Matouš a Jan jsou většinou biblistů považováni za Ježíšovy učedníky (apoštoly), zatímco Marek byl žákem a sekretářem Kristova apoštola Petra a Lukáš žákem sv. Pavla. Marek a Lukáš tedy nemohli podávat o Ježíšovi ve svých evangeliích přímá svědectví, zatímco Matouš a Jan ano. Přesto se ve všech evangeliích vyskytují zjevné obsahové shody v řadě údajů o Kristovi, což nelze považovat jen za náhodu.

Jedním z hlavních dochovaných historických pramenů o životě Ježíše z Nazaretu jsou texty křesťanského Nového zákona.

Stačí však uvedená fakta k vyslovení závěrů o skutečné Ježíšově historické existenci? Vezmeme-li v potaz všechny citované texty o něm, musíme pod tíhou těchto důkazů říci, že ano. A to nebyly zdaleka vyčerpány všechny zmínky autorů raněkřesťanských textů o Kristově životě (jediným z důležitých písemných svědectví jsou kupříkladu i novozákonní Skutky apoštolské nebo dochované texty dopisů sv. Pavla – pozn. aut.).

Vraťme se však ještě k samotným evangeliím, která jsou hlavním pramenem poznání o Ježíšově životě. Neboť stále zde vyčnívá osten nedůvěry v podobě argumentu, že se nám dochovala pouze v opisech. Takže citovaní představitelé pozdější křesťanské církve vycházeli při svých tvrzeních také jenom z nich a jejich takzvaná svědectví jsou takřkajíc z druhé ruky.

Někteří skeptikové však stále tvrdí, že zprávy o Ježíšovi jsou pouhým křesťanským mýtem. Takové útoky na samotný základ křesťanství jsou ve skutečnosti sporné.

Ti, kdo se zabývají teoriemi vzniku starých mýtů, vědí, že mýtus o nějaké události vzniká zpravidla s odstupem časově mnohem větším, než je tomu u křesťanských evangelií, z nichž některá byla napsána jen pár desítek let po Ježíšově ukřižování. Také je všeobecně známo, že drtivá většina Ježíšových učedníků zahynula násilnou smrtí (viz kap. XX). Někteří byli zavražděni, jiní byli souzeni jako nejtěžší zločinci za šíření víry, že byl Ježíš Mesiáš a Syn Boží, ale i za to, že apoštolové působili jako ideologové křesťanských sekt a pomáhali je budovat.

Vyjdeme-li z toho, že šlo o lidi, kteří Ježíše osobně znali (šlo o nejdůvěrnější kroužek dvanácti Ježíšových učedníků), žili s ním a ctili ho jako svého učitele, bylo by vskutku s podivem, kdyby obětovali své životy jen pro pouhý mýtus, pro šíření nepravdy o člověku, jehož si vážili a který na ně tak mocně zapůsobil. Velmi dobře z evangelií víme, že to byli právě oni, kdo Ježíše těsně před jeho smrtí opustili,

neboť trpěli pochybnostmi a báli se k němu hlásit z obav o svoje životy. Přesto je později právě za šíření Kristových idejí položili.

Odpověď na tuto pozoruhodnou skutečnost je jediná. Tito lidé, Ježíšovi nejbližší učedníci, o něm mluvili pravdu, kterou pak minimálně tři z nich (Matouš, Jan, ale také Tomáš) zachytili v evangeliích na paměť budoucím generacím. Jen těžko bychom mohli uvěřit, že obětovali své životy kvůli lži. Je snad lepšího důkazu historické věrohodnosti textů evangelií než právě fakt, že Ježíšovi apoštolové neváhali pro pravdy v nich obsažené zemřít?

O stáří jednotlivých evangelií se vedou mezi znalci dlouhé diskuze dodnes. V současnosti je přijímán názor, že nejstarším z nich je evangelium sv. Marka. O jeho autorovi se toho moc neví, ale pravděpodobně šlo o učedníka a zároveň pomocníka sv. Petra, jenž zapsal vyprávění tohoto apoštola, kterého Ježíš označil za svého prvního nástupce.

Petr zahynul ukřižováním podle dochované tradice roku 64, takže vznik Markova evangelia je kladen těsně před toto období. Je dokonce pravděpodobné, že Marek znal i jiné Ježíšovy apoštoly, jako byli Matouš nebo Jan, a nelze vyloučit ani to, že jeho evangelium bylo sepsáno ještě v době aktivního Petrova misionářského působení, tj. bezprostředně po Kristově vzkříšení.

Markovo evangelium je charakteristické tím, že si všímá mnohem více faktů z Ježíšova života než jeho ideového odkazu, jako tomu je například u Janova evangelia, které je zatím naopak považováno za nejmladší a jehož vznik se předpokládá až někdy kolem roku 100 n. l. Po Petrově smrti se Marek ocitl v okruhu žáků sv. Pavla a údajně patřil i mezi zakladatele křesťanské obce v Alexandrii (viz Eusebios „Dějiny církve“ II, 16).

Dalším evangeliem je spis připisovaný Ježíšovu apoštolovi Matoušovi Lévimu, výběřčímu daní, kterého Kristus rovněž povolal mezi svou vyvolenou dvanáctičlennou suitu (Kniha skutků, 1, 13). Kolem

stáří tohoto evangelia se vedly dlouhé spory, až nakonec vyústily v závěr, že pokud byl jeho autorem skutečně Matouš, pak muselo toto dílo vznikat téměř souběžně s Markovým textem. Podle jiných (např. polského biblisty Zenona Kosidowského) bylo Matoušovo evangelium napsáno později jako záznam ústní tradice, vycházející z vyprávění tohoto apoštola.

Soudě z textu Matoušova evangelia, bylo toto dílo podle názoru některých biblistů napsáno pro křesťany židovského původu. Tento názor se opírá o poznatek, že v tomto evangeliu nejsou blíže vysvětlována některá hebrejská slova a nejsou v něm vykládány jako v ostatních evangelických textech židovské zvyky, protože autor u svých čtenářů zjevně předpokládal jejich znalost. Nedochovaný originál byl nejspíš psán aramejsky, jazykem, kterým se v Ježíšově době v Palestině běžně nejen psalo, ale i mluvilo. Z aramejštiny pak bylo Matoušovo dílo překládáno do řečtiny a tak opisováno.

Třetím v časové posloupnosti vzniku je uváděno evangelium sv. Lukáše. Analýzou jeho textu se dospělo k poznání, že toto evangelium je nejucelenější a podává nejvíce informací ve snaze po systematickém uspořádání zpráv z Ježíšova života. Lukáš byl průvodcem sv. Pavla a nesporně čerpal z evangelií sv. Marka a možná i Matouše. Z toho odborníci usuzují, že toto evangelium bylo napsáno později, tj. někdy po roce 70 n. l.

Poslední text sv. Jana je nejproblematictější. Jeho obsah je proti obsahu předchozích tří evangelií atypický. Zatímco Marek, Matouš a Lukáš představují Ježíše ve svých textech jako historickou osobnost, Jan se mnohem více zaměřuje na vylíčení Krista jako boha, což je poplatné pozdější křesťanské tradici. Právě tato okolnost vedla biblisty k závěru, že Janovo evangelium je mnohem mladšího data než evangelia předchozí.

Tento názor podporuje i domněnka některých biblistů, např. již zmiňovaného Z. Kosidowského, že autorem tohoto evangelia nebyl

ve skutečnosti Kristův apoštol Jan, nýbrž jeho jmenovec, patriarcha Jan, zvaný Presbyter, který žil na přelomu 1. a 2. století v Efesu a sepsal uvedené evangelium na základě vyprávění apoštola Jana, kterého důvěrně znal. Autorství tohoto novozákonního spisu už ale asi sotvakdy s jistotou určíme.

Je-li Janovo evangelium písemným záznamem vyprávění tohoto Ježíšova učedníka, jenž patřil mezi jeho nejoblíbenější žáky, nebo pokud byl jeho autorem skutečně přímo sv. Jan, pak zde máme dílo s vysokou informační hodnotou, podobně jako to lze předpokládat i u Matouše, který rovněž patřil mezi Ježíšovy apoštoly. Z novozákonních textů víme, že Ježíše s Janem poutal obzvláště vřelý vztah, a pokud byli ostatní apoštolové především Kristovými žáky, pak byl Jan ještě cosi navíc – byl jeho přítelem.

Jan byl prostě Ježíšovým největším oblíbencem a snad i proto tento apoštol věnoval ve svém evangeliu takovou pozornost Ježíšovu ukřižování. Smrt učitele se ho asi dotkla bolestněji, než tomu bylo u ostatních. Navíc byl podle některých zpráv ukřižování svého učitele osobně přítomen.

Jan také zdůrazňoval roli očitého svědectví a potvrzuje to slovy: „Co jsme viděli a slyšeli, zvěstujeme vám.“ Tento Kristův apoštol zjevně přesvědčuje své čtenáře, že jeho líčení Ježíšova života i tragického konce je autentické.

Poněvadž právě Jana s Kristem poutaly tak těsné vztahy, mimo jiné potvrzené i tím, že Ježíš těsně před svou smrtí poručil svou matku Marii do jeho péče (viz Janovo evangelium 19, 26–27), je docela možné, že obsah svého evangelia zcela záměrně modifikoval jinak než ostatní evangelisté.

Do popředí se v něm dostává význam slova, bez něhož, jak praví Jan, se nic neobejde. Tento důraz na proces poznání skrze mluvenou i psanou řeč u ostatních evangelií chybí. Z celého textu Janova evangelia je patrné, jakou důležitost přikládal tento apoštol a Kristův nej-

oblíbenější učedník propagandě. Jeho evangelium zdůrazňuje Ježíšovu jedinečnost jako člověka, výjimečné osobnosti, kterou už autor tohoto spisu (na rozdíl od ostatních evangelistů) oslavuje jako boha.

Nejbližší Ježíšův souvěrec tak svým textem vzdal Ježíšovi poslední hold. A není určitě bez zajímavosti, že podobně jako apoštol Matouš, ani on ve svém evangelium vůbec nehovoří o Kristově nanebevstoupení, jež bylo u pozdějších křesťanů považováno za jeden z největších zázraků. Oba, jako očití svědkové Ježíšovy misijní činnosti, nepovažovali za nutné své texty tímto posledním Ježíšovým zázrakem ukončit. A ptáme-li se proč, pak si můžeme odpovědět, že asi proto, že tento zázrak prostě nikdy nespatri. Jinak by se neopomněli o něm zmínit. I to je nepřímým potvrzením toho, že Janovo i Matoušovo evangelium lze považovat za nejautentičtější a nejbližší historické realitě Ježíšova života i jeho činů.

Zdá se, že potvrzení historické autenticity evangelií je už prokázáno stejně jako skutečná Ježíšova existence. Ještě je zde ale rabínská židovská tradice, nahlížející na Ježíše jako odpadlíka od pravé víry v Zákon. Z ní je patrná snaha Ježíšův význam i jeho ideové působení co nejvíce zdiskreditovat a přisoudit mu roli kacíře. Zmínky o tom najdeme především v Talmudu, ale například i v Origenově spisu „Kata Kelsú“ (O Kelsovi), kde je citován filozof Kelsos, žijící ve 2. století n. l., známý svými kritikami křesťanů. I on ovšem potvrdil Ježíše jako historickou osobnost, byť o něm mluvil s despektem.

Porovnáme-li všechny údaje o evangeliích a jejich obsah s obsahem textů nalezených papyrových svitků a pozdějších pergamenů, pak na základě srovnávací analýzy snadno dospějeme k závěru, že shody jsou tak nápadné, že nelze o věrohodnosti evangelií jako hlavního pramene poznání Ježíšových osudů pochybovat. A nelze pochybovat ani o věrohodnosti základních údajů v nich obsažených.

Tyto údaje však v sobě přece jen skrývají více než pouhý popis dávných událostí. Jejich výčet byl veden snahou autorů evangelií do-

kázat, že Ježíš byl Bohem vyvolený Mesiáš (z hebrejského „meššijah“, tj. „Bohem pomazaný“), nadlidská bytost, nadaná výjimečnými schopnostmi konat zázraky. Dekódovat tato stará poselství a pokusit se o jiný historický výklad, než jak to učinila pozdější křesťanská církev svou teologií, není úkolem snadným a už vůbec ne vděčným dnes, kdy jsou církevní tradice vzniku křesťanství v naší civilizaci zapuštěné tak pevně. To, co je ale nyní už jisté, je poznání, že Ježíš z Nazaretu byl skutečnou historickou postavou, osobou, která se svými skutky natrvalo zapsala do dějin lidstva.

KAPITOLA III.

Jak se zrodil Mesiáš?

Byť byly předchozí stránky možná nudné výčtem faktů vztahujících se k potvrzení Ježíšovy historické autenticity, nebylo možné je obejít. Bylo nutné sáhnout k těmto kořenům legendistiky o Ježíši Kristovi, neboť později čtenář shledá opodstatněnost tohoto kroku v mnohem závažnějších souvislostech.

Z původních zpráv o Ježíšovi záhy při jejich studiu vysledujeme jeden základní rys. Totiž fakt, že Ježíš z Nazaretu byl svými stoupenci považován za Mesiáše, Božího vyvolence, jenž měl spasit utlačované Židy a nastolit „Boží království“, vysněné království míru a spravedlnosti na Zemi poté, co se vypořádá se všemi nepřáteli židovského národa. A pokud byl Ježíš pozdějšími křesťany nazýván „Synem Božím“, tak právě proto, že toto označení vycházelo z židovského mesianismu. Mesiáš se měl totiž podle tehdejších představ objevit na Zemi právě z „Boží vůle“.

Ježíš se několikrát dovolával starozákonních proctví o Mesiášovi, aby před svými souvěrci doložil, kým vlastně je. Sám se však nikdy za něho neoznačil, což je nepochybně zvláštní. Kdo však byl židovský Mesiáš doopravdy a co byl mesianismus? Kde tkvěly kořeny tohoto charakteristického rysu židovského náboženství Ježíšovy doby?

Je zcela zjevné, že Ježíš stará židovská proroctví o Mesiášovi velice dobře znal a svou autoritu právě na mesianismu budoval. Tvrdí se, že Mesiášův alias Ježíšův příchod byl v prorockých vizích Starého zákona dávno předpovězen, což z něj činilo v židovském prostředí osobnost nad jiné mysteriózní.

Mesianismus, tedy víra v příchod božího Mesiáše, jenž se postaví jako vůdce do čela židovského národa, zničí všechny jeho nepřátele a odstraní sociální nespravedlnost, byl v Ježíšově éře v židovském společenství velice rozšířen. Je skutečností, že Starý zákon přináší 60 hlavních mesianistických proroctví a obsahuje ještě asi 270 zmínek či narážek na budoucího Spasitele židovského národa a vyvolence Božího. Už to napovídá, jak hluboko byl mesianismus v dějinách židovského národa zakořeněn.

Tyto dějiny byly velmi pohnuté, poněvadž Židé se museli velice často bránit expanzím cizích dobyvatelů. V těžkých chvílích se proroctví o Mesiášově příchodu stávala pro židovský národ velmi mocnou duchovní oporou, pomáhající mu překonávat útrapy cizácké poroby vírou v lepší budoucnost. A nebudeme daleko od pravdy v tvrzení, že mesianismus se hlavní měrou zasloužil i o přežití oné zvláštní kulturní a duchovní identity židovského společenství a přispíval nemálo k posílení vnitřní soudržnosti jeho pospolitosti.

Mesianismus vyvrcholil za vlády Seleukovců, rodu založeného jedním z řeckých vojevůdců Alexandra Makedonského. Tito orientální despotové ovládli celou Sýrii a Palestinu a zatěžovali židovské obyvatelstvo vysokými daněmi. Nenávist a odpor Židů vůči nim narůstaly úměrně jejich snahám vnutit násilím židovskému národu cizí, helénistickou kulturu. To vedlo k častým válkám, znamenajícím pro Židy veliké utrpení.

Mezníkem pro další vzestup mesianistických proroctví se stala léta 167–161 př. n. l., kdy protiseleukovský odpor vyvrcholil povstáním tzv. makkabejských, nazývaných takto podle vůdce povstalců Judy

Makkabejského. Tehdejší seleukovský král Antiochos vyšel z tohoto válečného střetu poražen, ale poněvadž Židům vydatně pomáhali Římané, byla s nimi nakonec uzavřena spojenecká smlouva, jež učinila Židy závislími na římské republice.

Tak se Palestina ocitla v zájmové sféře expanzionistických snah Říma po ovládnutí Blízkého východu i celého Středomoří. Římané stále častěji a vehementněji zasahovali do vnitřních záležitostí Židů, až nakonec seleukovské utlačovatele vystřídal římský diktát. A právě v Ježíšově době se z bývalého římského spojence stal stejně nenáviděný dobyvatel, jakým byli kdysi Seleukovci.

Povstání makkabejských mělo z hlediska restaurace mesianistických proroctví klíčový význam. Do tohoto období totiž mimo jiné spadá i vznik nové židovské sekty esejců, která měla za Ježíše důležitý vliv na židovské náboženství. Esejští byli také těmi, kdo během své více než dvoustleté existence mezi Židy neustále oživovali mesianistické tradice právě od dob Judy Makkabejského, kdy tato vlivná židovská sekta vznikla.

Znovuoživení idejí o příchodu Mesiáše, obsažených zejména v knize proroka Daniela, znamenalo zároveň i obnovu víry o brzkém Mesiášově příchodu mezi židovským obyvatelstvem. V Proroctví Danielově se hovoří o Mesiáši, který bude podobný „Synu člověka“ a nastolí vládu „lidu svatých výsostí“, kdy mnozí vstanou z mrtvých – „jedni k životu věčnému, druzí pak ku pohanění a ku potupě věčné,“ (Proroctví Danielovo 12, 2). I když se Ježíš později přímo za Mesiáše neoznačil, to, že se občas nazýval „Synem člověka“, jasně potvrzuje, že se ve skutečnosti za Spasitele svého národa v duchu esejské víry považoval.

Ale Mesiáš nepřicházel. Židé čekali bezvysledně celé další století, zatímco Římané se v jejich zemi, připojené mezitím k římské Sýrii, roztahovali jako doma a domácí židovská aristokracie jim šla na ruku. Naděje na Mesiášův proklamovaný příchod pomalu uhasínaly. A pak přišel Jan Křtitel a po něm Ježíš...

Pro křesťanské teology bylo pokaždé důležitou otázkou, zda se opravdu starozákonní proroctví naplnila právě v osobě Ježíše z Nazaretu a jestli informace o Mesiáši, obsažené v těchto proroctvích, odpovídají Ježíšově osobnosti i jeho osudu.

Už Ježíšovi žáci se snažili přesvědčovat Židy, že Nazaretský byl tím Mesiášem, na kterého všichni čekali tak dlouho. Také sv. Pavel hlásal svým posluchačům a křesťanským souvěrcům, že Ježíš byl ten dlouho očekávaný Spasitel.

Jeden z nejstarších řeckých překladů Starého zákona pochází z 2. století př. n. l. V něm jsou zachycena mesianistická proroctví, která se táhnou jako dlouhá nit vlastně až k Mojžíšovým knihám, kde se o tomto židovském Spasiteli, jenž bude seslán samotným Bohem, nacházejí první zmínky.

V druhé knize Samuelově (7, 1–16) a v knize proroka Jeremiáše (23, 5) se dočteme, že Mesiáš bude z domu Davidova. Izaiáš dodává, že se zrodí z panny. Další proroctví hovoří o tom, že Mesiáš bude mít probodnuté ruce. V knize Žalmů najdeme zase zmínku stvrzující, že ho Židé nakonec odmítnou, zatímco jinověrci v něj uvěří. U Malachiáše se praví, že Mesiášovi bude někdo předcházet, připraví cestu k jeho příchodu, k němuž dojde ještě v době, kdy bude stát jeruzalémský chrám (zbořen byl Římany až při potlačování židovského povstání kolem roku 70 n. l. – pozn. aut.). A tak bychom mohli pokračovat ve výčtu detailů starozákonních proroctví dále.

Pokud tyto detaily shrneme, pak zjistíme, že Starý zákon obsahuje 8 základních bodů, charakterizujících budoucího Mesiáše:

1. Mesiáš bude seslán Bohem (Jahvem).
2. Bude Židem z domu Davidova.
3. Bude pocházet z Betléma.
4. Narodí se z panny.
5. Bude mít podobu člověka.
6. Přejde v době, kdy bude stát jeruzalémský chrám.

7. Bude zrazen přítelem.
8. Zemře násilnou smrtí.

Matematicky vzato, aby se naplnilo pouze těchto 8 hlavních rysů starozákonních proroctví o Mesiášovi v osobě jediného člověka, žijícího za posledních 2000 let, byla šance této shody vyjádřena poměrem 1 : 10 na sedmnáctou (viz P. W. Stoner – R. C. Newman, *Science Speaks*, s. 106). A všichni věřící křesťané tvrdí jednotně, že právě v Ježíšově osobě se oněch 8 hlavních rysů starých mesianistických proroctví naplnilo beze zbytku. Tedy, že nemohlo jít o pouhou náhodu! Otázka zní, jestli je to pravda.

O Ježíšovi víme, že patřil mezi přední znalce židovského náboženství i jeho starozákonních tradic. Kde k těmto znalostem přišel, zůstává sice tajemstvím, ale evangelia nám uvádějí, že Ježíš vedl disputace i spory se zástupci židovského kněžstva, kteří Starý zákon, jeho ustanovení a proroctví vykládali v dogmatech, poučkách a nařízeních. Ježíš, jak si později ukážeme, se od těchto tradičních výkladů Zákona svými názory v mnohém lišil, a proto byl později jeruzalémskou velekněžskou radou (sanhedrinem) obviněn z rouhačství.

Nazaretský docela určitě znal i všechna mesianistická proroctví sahající až do Mojžíšových dob. Jeho znalosti židovského Zákona byly udivující a je nepravděpodobné, že by k nim dospěl jen jako geniální samouk. Spíše měl nějaké učitele už jako dítě a možná i později. Pak ovšem museli být tito učitelé rovněž znalci a ne jen obyčejnými zákoníky, kterých bylo mezi Hebrejci plno a jejichž znalosti mívaly často úroveň velice povrchní, aniž by se zabývali skutečným smyslem starých věroučných textů.

Když neustále hovoříme o židovském Zákonu, je na místě říci, že byl tvořen hlavně prvními pěti knihami Mojžíšovými (Pentateuchem). K nim se pak přidružovaly spisy proroků – knihy Jozue, Soudců, dvě knihy Samuelovy a dvě knihy Královské. Spisy Izaiáše, Jeremiáše,

Ezechiela a Daniela byly považovány v Ježíšově době rovněž za významné, ale tato díla nebyla mezi Židy v tak posvátné úctě jako Zákon.

*Jedním z těch,
kdo předpověděli
Mesiášův příchod
na svět, byl
i prorok Izaiáš.*

Pokud byl Ježíš tak dobře obeznámen s proroctvími o Mesiášově příchodu, a není důvod tomu nevěřit, potom shoda osmi rysů starozákonních proroctví s jeho osobou vůbec nemusela být tak zázračná a mohla vzniknout úplně jinak, než Kristovi vyznavači tvrdí. V daném případě nemuselo totiž jít o naplnění těchto proroctví skrze Ježíše

z vůle Boží, nýbrž Ježíš naopak všechny své kroky, všechny své skutky koncipoval záměrně tak, aby byly s těmito proroctvími ve shodě! Žil, jednal a choval se zkrátka podle vzoru těchto proroctví.

Tak mohlo být dosaženo naprosto stejného účinku. Ježíš se ve skutečnosti svým konáním zcela ztotožnil s obsahem mesianistických proroctví. A tak není divu, že byl řadou lidí za Mesiáše skutečně považován, neboť shoda s těmito proroctvími byla více než zjevná.

Tato hypotéza se přibližuje pravdě možná mnohem více, než si myslíme. Pak ale jakékoli matematické pravděpodobnostní výpočty, směřující k určení, do jaké míry náhody se stará proroctví promítla v Ježíšově osudu, postrádají smysl. Je to irelevantní argument.

Jedním z takových matematických „důkazů“ je i následující teze: „Jestliže Starý zákon obsahuje asi 300 zpráv o Mesiášově příchodu a použijeme-li počtu pravděpodobnosti, zjistíme, že k tomu, aby se naplnilo jen 48 těchto proroctví v jedné osobě, existuje pravděpodobnost jedna ku deseti na stosedmapadesátou.“ (viz Josh McDowell, *Více než tesař*, Církev adventistů 1990, s. 93).

Záměrně se ale už neříká, že většina těchto proroctví byla více než mlhavá, byť ve svém souhrnu obsahovala oněch 8 podstatných rysů budoucího božího Mesiáše. V sedmé kapitole se k nejasným židovským představám o Mesiáši ještě vrátíme, protože jedním z významných hlasatelů jeho příchodu byl Jan Křtitel, Ježíšův ideový předchůdce, ale také rival, který o Kristově mesiášství nebyl zdaleka tak přesvědčen, jak se dodnes tvrdí.

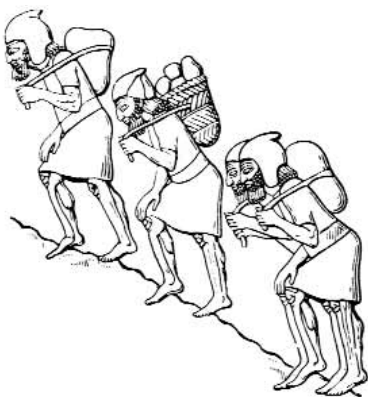
Víme zcela bezpečně, že se židovský mesianismus zrodil z poroby Hebrejců cizáckými vládci, kteří nastolili nad celým jejich národem tíživou despotii. Kuratelů násilí a intolerance, která v mesianismu našla svou odezvu. A Ježíš se stal prototypem Mesiáše především proto, že se mesianismu přizpůsobil, vnitřně se s ním ztotožnil, a tak dosáhl nad jinými dřívějšími proroky, kteří byli za Mesiáše rovněž označováni, převahy.

On však také dokázal převzít odpovědnost za toto své ztotožnění s prorokovaným Mesiášem a posunul zároveň jeho dosavadní starozákonní pojetí někam jinam. Nebyl Mesiášem bojovným, který by na násilí odpovídal násilím v duchu starozákonní zásady „oko za oko, zub za zub“, jak to stará proroctví naznačovala, ale naopak preferoval nenásilí, úctu, toleranci a lásku k bližnímu. Nebyl tím válečným vůdcem svého lidu, jak se to o starozákonním Spasiteli židovského národa předpokládalo, ale vůdcem duchovním. A tento jeho odklon od původního charakteru Mesiáše se mu nakonec stal osudným.

KAPITOLA IV.

Hebrejské temno

Vraťme se však ještě na chvíli zpět do 2. a 1. století př. n. l., která předcházela Ježíšovu narození, neboť právě v tomto období uvnitř židovského národa krystalizovalo všelidové povědomí jedinečného náboženského nacionalismu, jež učinilo židovské společenství natolik odlišným od jiných národů Středního a Blízkého východu. Tahle doba byla charakteristická i spory uvnitř vládnoucích židovských kast šlechty a kněžstva, jež nakonec vyústily ve vleklou krizi a v hrozbu ztráty oné uzavřené kulturní identity Židů, obklopených dravou helénistickou a potažmo římskou kulturou, hlásící se sice k řecké kulturní tradici, ale zároveň vytvářející její pořímšťelou modifikaci.

Židé museli vykonávat pro cizí vladaře otrocké práce. Proto i vůle k odporu a osvobození se pro ně stala příznačnou.

Dějiny tohoto pohnutého období snad nejlépe dokumentuje kniha již zmiňovaného Josepha Flavia „Válka židovská“ a čtenář bažící po podrobnostech tu najde plastický obraz života židovského národa nejen před Kristem, ale i po jeho ukřižování. Z tohoto díla lze také vyčíst, jak těsně byl život v Palestině spojen s vývojem římského impéria, které stále neurvaleji zasahovalo do vnitropolitických záležitostí Židů. A je zcela zjevné, že konflikty z toho plynoucí mívaly i velmi dramatický průběh.

Brzy po vítězném povstání makkabejských se ukázalo, že vládnoucí vrstvy židovského národa si v orientálním přepychu a rozmařilosti v ničem nezadají se seleukovskými tyrany. A poněvadž se náboženství a politika u Židů již tradičně prolínaly v typickém souručenství, záhy se uvnitř jejich společnosti vydělily tři hlavní náboženské kasty, jež soupeřily mezi sebou neustále o vliv i moc.

Prvním z nich byli saducejové, bohatá židovská kněžská aristokracie a rodová šlechta, sice nepočetná, ale velmi vlivná náboženská skupina, charakteristická svým konzervatismem ve všech oblastech veřejného i náboženského života. Patřili mezi ně i velekněží jeruzalémského chrámu, kteří také později inscenovali soudní frašku se zajatým Ježíšem.

Druhou, mnohem početnější kastu tvořili farizejové, vzeší původně z účastníků makkabejského povstání. Ti měli mezi lidmi hodně přívrženců, především z řad řemeslníků a drobných obchodníků. Právě z nich se převážně rekrutovali lidoví vykladači židovského Zákona, zejména knih Mojžíšových, usilující o nové předpisy, podle nichž se život Židů měl řídit. Později, v Ježíšově éře, i farizejové podlehli dogmatismu a rozdily mezi nimi a saduceji se natolik setřely, až splynuli v jeden konzervativní náboženský proud.

Třetí kastou byli zélóti – horlivci, radikální skupina, věřící v brzký příchod Mesiáše. Jejich víra je motivovala k teroristickým útokům na odrodilé domácí aristokraty i představitele římské správní moci, mezi

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.